

akp(m-l)s studiesirkel

arbeiderbevegelsens historie og kampen for et revolusjonært parti

1. opplag november 1972: 0 — 5000

2. opplag mai 1973: 5000 — 9000

Arbeidernes Kommunistparti (marxist-leninistene)s studiesirkel

4. møte:

Arbeiderbevegelsens historie og kampen for et revolusjonært parti

HVORFOR STUDERE DEN NORSKE ARBEIDERBEVEGELSENS HISTORIE?

Vi skal anvende teorien på norske forhold. Da bør vi også kjenne til de erfaringene som er gjort før, når det gjelder å forene sosialismen med den norske klassekampen.

Mao Tsetung gjorde narr av kinesiske kommunister som visste mer om det gamle Hellas enn om det gamle Kina. Vi norske kommunister har opp til nå egentlig hatt den samme svakheten: Mange av oss vet mer om arbeiderbevegelsens historie i Sovjet, Kina og Albania enn vi vet om dens historie i Norge.

Med dette lille heftet begynner vi å rette på det.

Heftet er skrevet i en fart. Uten tvil har det svakheter. Det er mye vi ikke kjenner til, og kanskje også enkelte ting vi vurderer feil. Men skal vi vente med studiene av den grunn? Vi kan ikke gå med på det. Bedre et foreløpig materiale nå, enn intet materiale i det hele tatt. Den kritikken vi regner med skal komme fram under studiene, mener vi vil skape det beste grunnlaget for en forbedret framstilling i neste omgang.

FORHISTORIE

»Klassene kjemper innbyrdes, noen klasser seirer, andre utslettes. Det er historiens gang, det har vært sivilisasjonens historie i årtusener. Å tolke historien ut fra dette standpunktet er historisk materialisme, å sette seg i motsetning til dette standpunktet er historisk idealisme.»

Mao Tsetung

Denne sannheten gjelder også i høyeste grad vårt eget folks historie. Så lenge det har eksistert klasser her i landet har det vært kamp mellom klassene. Alt på 11–1200-tallet raste det bitter klassekrig – de såkalte borgerkrigene – hvor overklassen først fikk underklassen i kne etter mange tiår med væpna reisninger og mange slag. Etter en roligere periode blusset klassestridene opp igjen. Denne gangen spilte også den nasjonale undertrykkelsen inn i kampen. Reisningene var spredte og noen ganger var de så enkle som at en flokk bønder reiste seg og gikk sammen om å slå i hjel en fut. Slagordet til en slik opprørsflokk var: »Slå i hjel alle futer og siden reise menigmann og gå all verden over.»

Omkring 1435 reiste massene seg to ganger i større opprør mot danskeveldet og skatteplyndring. Det ene opprøret, ledet av Agmund Bolt, kom så langt at det inntok bispegården i Oslo og forhandlet med svenske opprørere »på vegne av Norges rike». Det andre var ledet av bonden Hallvard Gråtopp og feide over mange fylker på Østlandet før det ble slått og bevegelsen knust.

Hvis vi gjør et sprang fram til den tida hvor vi møter de første arbeideroppstandene, så skjedde det i bergstaden Kongsberg. Der gjorde bergmenn og bønder opprør i 1690. De truet bergamtskriveren på livet og krevde penger av verket. Militærmakt ble sendt mot dem, men det ble ikke noen direkte kamp. Mindre uro og streik var det imidlertid i flere måneder etterpå.

I 1730 var det også opptøyer på Kongsberg. Denne gangen befrikk massene arbeidskamerater som var i ferd med å bli sendt på straffearbeid.

To andre store reisninger på 1700-tallet var Strilekrigen og Lofthus-striden.

Strilekrigen rettet seg mot skatteinnkrevinga og den hadde utspring i vestlandsbygdene. Bygdefolk for inn til Bergen, truet futen på livet og greide faktisk å få tilbake det de hadde betalt i skatt.

Kristian Lofthus ledet bøndene på Sørlandet. Han agiterte blant dem og samlet flere ganger store mengder bønder til møter som formulerte skarpe anklager mot dem som var ansvarlige for de plagene de møtte. Flere ganger forsøkte hæren å arrestere Lofthus, men bøndene hjalp ham slik at han kom unna. Til slutt ble bondelederen fengslet og satt på Akershus festning til sin død. Da han ble tatt, samlet 800–900 bønder seg og erklærte at de ville kjempe for ham til siste blodsdråpe. Men en militæravdeling med kanoner ble for mye for de nærmest våpenløse bøndene, som måtte gi seg.

Det kunne berettes mye både om disse reisningene og andre som ville gjøre det lett å forstå at det bilde som borgerskapet ønsker å gi av de norske massene: nemlig

at de alltid har bøydd seg frivillig, er et falskt bilde. Her er det imidlertid først og fremst meningen å peke på at det fantes opprørske massebevegelser i Norge lenge før arbeiderbevegelsen ble organisert.

ARBEIDERBEVEGELSEN OG KAMPEN FOR ET REVOLUSJONÆRT PARTI I NORGE

I korte trekk vil vi på de følgende sidene forsøke å gi et bilde av kampen for å skape et revolusjonært arbeiderparti i Norge. Denne kampen har pågått i 120 år, og det finnes mange positive og negative lærdommer å trekke av den som kan komme til nytte i det fjerde forsøket på å danne et slikt parti her til lands. For når det nye kommunistiske partiet er dannet i 1973, så er det faktisk fjerde gang det eksisterer et revolusjonært parti i Norge. De tre første var Thrannerbevegelsen, DNA i en viss periode og NKP i en viss tid.

Vi skal prøve å se på historia som historie om kamp, kamp mellom to politiske linjer, mellom to veier som bevegelsene kunne gå og kamp mellom klassene. Gjennom framstillinga vil vi prøve å få fram at årsaken til de tidligere bevegelsenes fall ikke var den at det er umulig å skape noe revolusjonært parti i Norge, men lå i deres innebygde svakheter.

MARCUS THRANE OG THRANNERBEVEGELSEN

Marcus Thrane, som ledet organiseringa av norske arbeidere rundt 1850, var sjøl fullt ut klar over at det fantes to veier bevegelsen kunne gå:

»Vil I være moderate eller radikale . . ? I må afgjøre det. Men jeg siger Eder:

Vælg I å være moderate eller maadeholdne, da kan I sige farvel til alle de skjonne forhaabninger I har gjort Eder om en bedre fremtid for Eder selv og Eders børn. Noget vil det vistnok rette paa; men de bygge naturligiis sine naadigste forbedringer paa den samme grundvold som den, hvorpaa de have bygget den hele statsbygning, og man kan være forsikret om, at I ved det moderate system ikke opnaar stort andet, end at de store rose Eder, fordi I have været saa »humane» og forstandige og fornuftige aa lade dem beholde den gamle magt.

Vælg I å være radikale eller rodhugere (Thrane's fornuftige av det latinske ordet), da vil det forhaabentlig lykkes arbeidsklassen i tidens løb å frigjøre arbeidet fra kapitalens tyranni, å hæve arbeidet til den rang som det bør indtage, men som det endnu aldrig har indtaget. Den tid vil komme da en arbeider med freidigt blik kan skue fremtiden og alderdommen imøde, den tid vil komme, da arbeideren vil kunne leve bedre, uden en gang å anstrenge sig saa meget som nu . . .

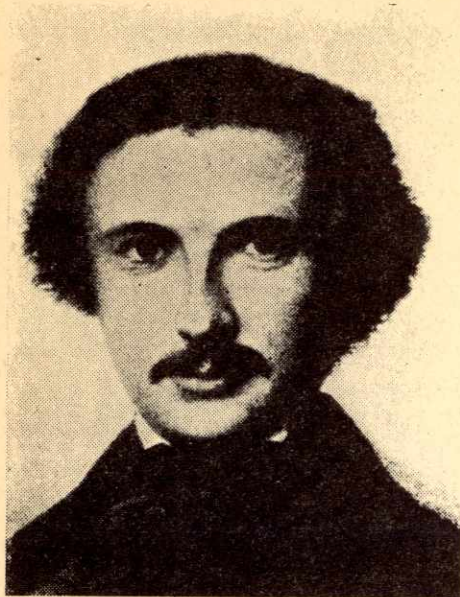
• Af mit blad ser I, at jeg har hyldet radikalismen.»

Dette sa Thrane på Arbeiderforeningens landsmøte i 1850.

Den linja han uttrykte må kalles revolusjonær. Sjøl om arbeiderforeningene var lite skolerte og vel de færreste menige medlemmer innså rekkevidden av det de gjorde, så må vi slå fast at vi her står overfor den første sosialistiske og revolusjonære arbeiderbevegelsen i Norge.

Thrannerbevegelsen var ikke bare det første forsøket på å organisere en arbeiderbevegelse i Norge.

derbevegelse i Norge, det var det første norske politiske parti. **Det første partiet i Norge var et revolusjonært arbeiderparti!**

Marcus Thrane

Thrane så da også opp til de store revolusjonene som hadde rystet kontinentet fra den store franske revolusjonen i 1789 og fram til revolusjonene i 1848. Han innså også at nederlagene kom av arbeiderklassens umodenhet og dårlige skoloring.

Thrane hadde tro på massene. I den samme talen la han fram sitt syn på forholdet mellom ledelsen og massene: »De saakaldte partiledere bør fra å være folkets førere gaa over til å være dets tjenere, d. e. udføre og forfægte hvad partiet vil, men de bør ikke kunne kommandere i en hvilken som helst retning som hidtil gjerne har vært tilfældet. Det

bør ikke længere være saa, at en leder afgjør hvad der er folkets villie; folket bør selv være herre over sin egen villie.»

Det er ingen tvil om at vi her står overfor en virkelig revolusjonær foregangsmann i norsk arbeiderbevegelse.

Den bevegelsen som fikk Thranes navn, ble kortvarig. Men den fikk vist hva som bodde i den norske arbeider, når han fikk en riktig linje i hendene. Arbeiderforeningene økte kraftig i antall. I slutten av 1848 ble den første foreninga startet av Marcus Thrane sjøl i Drammen. I juli 1850 var det 273 foreninger og over 20 000 medlemmer. På bevegelsens høydepunkt talte de 30 000 medlemmer. Det var i 1851. Bevegelsen samlet mest husmenn og landarbeidere, noen egentlig industri var det ikke å snakke om på den tida. Men sagbruksarbeidere, gruvearbeidere osv. fant veien til foreningene. De var arbeidernes første organisasjon.

Veien som foreningene skulle følge var ellers ikke helt klar. Thrane vilte på om noe opprør kunne lykkes på kort sikt, og mente vel at det mest nærliggende var å presse makthaverne til å gå til innrømmelser overfor arbeiderne. Særlig var det spørsmålet om allmenn stemmerett som sto fremst blant de politiske kravene. Det ble da også sendt noen bøneskrifter som ga lite resultat.

På landsmøtet i 1851 var det en god del snakk om at arbeiderne burde skaffe seg våpen for å tvinge myndighetene i kne. Dette ble da også brukt som påskudd fra statens side til å gå til arrestasjoner mot i alt 127 av bevegelsens ledere og medlemmer. Tukthusdommer satte dermed punktum for den første norske revolusjonære bølgen i norsk arbeiderbevegelse.

Selv om Thrane ledet denne bevegelsen i tida umiddelbart etter at »Det kommunistiske Manifest»¹ utkom, er det rimelig å regne ham som en før-marxistisk sosialist. Han skrev også et sted at hans linje ikke var kommunistisk, men sosialistisk. I et forord til manifestet fra 1888 skrev Friedrich Engels at sosialismen på kontinentet i 1847 var blitt en middelstandsbevegelse, og at bare ordet *kommunistisk* kunne kjennetegne en bevegelse i arbeiderklassen. Så stor var ikke avstanden i Norge. Thranitterbevegelsen var, i motsetning til kontinentale sosialistbevegelser på samme tid, en bevegelse nettopp i arbeiderklassen.

Et par sitater skulle vise med all ønskelig tydelighet hvor stor avstand det var fra thranittene til »middelklasse-sosialistene» på kontinentet:

»Naar man spørger økonomisterne, hvad deres lære indeholder for gode raad til å ophjælpe arbejdsfolks stilling i samfundet, da svare de: 'Man maa ophjælpe driftsherrene, eiendomsmændene, kapitalisterne, kort alle de næringsdrivende, der have arbejdsfolk under seg; thi naar disse blive velstaaende, sættes de derved istand til å lønne sine arbejdsfolk bedre, hvorved arbejderne kaar forbedres.'

. . . Men den sunde fornuft maa lettelig kunde indsee, hvor overordentlig urimelig og taabelig en saadan lære er.

Gaar vi nemlig ud fra den uimotsigelige sætning, at al rigdom frembringes blot af de i egentlig forstand arbeidende, hvoraf følger, at alle de rigdomme, som driftsherrer, kapitalister og alskens næringsdrivende indehave, bare kan være erhvervede ved at arbejderne forfordes, saa er det jo aldeles klart at driftsherrenes kaar

ikke kan forbedres uden på arbejderne bekostning . . . Altsaa staar *arbejderne og kapitalisternes interesser i stærk modsætning* . . . Og staar saaledes deres interesser i modsætning, saa maa ogsaa deres *politikk* være modsat, saa modsat at der ingen *sammenblanding* kan finde sted.» (Alle uthevinger ved Thrane sjøl.)

Sluttordene i artikkelen er så sterke og framsynte at de kunne festes på den revolusjonære arbeiderbevegelsens fane den dag i dag: (Vi omsetter til moderne norsk for å gi ordene deres rette tyngde.)

»Arbeidere! ta vare på deres politikk. Dere vil snart møte ulver i fårekjør som vil forsøke å forvirre tankene deres, for å få dere til å tjene andre partiers planer, slik som dere gjorde før dere ble et sjølstendig parti. Dere er mange nok og sterke nok til å utgjøre et parti for dere sjøl, vøkt dere for å bli et annet partis gryteskraper!»

Thrane var ikke marxist, han var ikke kommunist. Han hadde ikke forutsetninger til å skape en vitenskapelig sosialisme. Dette kom både av at utviklinga ikke var kommet så langt at det fantes noen egentlig *industriarbeiderklasse* i Norge, og at den sosialistiske bevegelsen var ung og politisk umoden.

Thrane var sjøl klar over at bevegelsens manglende skoloring var en stor hindring.

Uten marxismen som våpen sto bevegelsen uten en klar nok forståelse av samfunnets økonomi og politikk og uten noe klart strategisk mål. Thranitterne hadde ingen forestilling om hvordan kapitalens tyranni skulle knekkes og hva som måtte til for at det ikke igjen skulle opprettes. Samlet betydde disse svakhetene at bevegelsens *linje* ikke ble klar

nok, at de sto uten en egentlig strategi for arbeiderklassen.

Men Marcus Thrane sto fram med en politikk som har aktualitet den dag i dag, og som står høyt hevet over arbeiderbevegelsens »samarbeidsmenn», nemlig »den rene arbeiderpolitikk».

SPLITTELSE I THRANITTERBEVEGELSEN

Også innen Thranes bevegelse oppsto det to linjer. Thrane sjøl sto for den linja som gikk ut på at arbeiderne bare sjøl kunne kjempe seg til forbedringer og frigjøring. Han hadde ingen tro på at overklassen ville forbarme seg over arbeiderne når de bare ble forklart hvilken vanskelig stilling arbeiderne sto i.

Den motsatte linja sto en viss student Abildgaard for. Han ville at arbeiderforeningene skulle binde seg til bare å bruke lovlige midler i sin kamp, og han var også innstilt på samarbeid med radikale borgere på Stortinget.

Under press trakk Thrane seg tilbake som redaktør og overlot stillingen til studenten.

Abildgaard førte bevegelsen inn på reformistiske baner. Han svekket derfor bevegelsen kraftig og hans borgerlige linje og splittelsesmakeri var en viktig årsak til at staten så lett greide å knuse bevegelsen fullstendig.

ÅR MED STILLSTAND

Etter at staten hadde knust thranitterbevegelsen kom det ei årrekke hvor arbeiderklassen sto uten kamporganisasjoner. Det ble så smått dannet ulike slags foreninger som ble ledet av prester og liknende folk. Dette var ikke kamporganisasjoner, men organisasjoner som hadde til formål: »1) Å fremme gudsfrykt og

sann opplysning blant menigmann, 2) å bidra til verdig anvendelse av søn- og helligdager og således 3) på denne rette grunnvoll å bygge og befordre arbeiderklassens velferd i alminnelighet» som det står i lovene til en av dem.

Riktignok pågikk det i denne tida en økende industrireisning, men samtidig utvandret et stort antall av de fattigste og mest misnøyde til Amerika. På denne måten ble mulighetene for en revolusjonær arbeiderbevegelse svekket avgjørende.

EN NY OPPGANG BEGYNNER

Nedgangen kunne ikke være noe annet enn midlertidig. Arbeiderklassen vokste i omfang. 1870-åra skulle innvarsle en ny periode. I forbindelse med en høykonjunktur som fulgte den tysk-franske krigen (typisk nok!), økte kapitalens profitter samtidig som det ble dyrtid for folket. En streikebølge ble svaret som arbeiderne ga. Bryggesjauere, veiarbeidere, sagbruksarbeidere, verkstedsarbeidere og andre la ned arbeidet i kortere tid og vant jamt over store seirer.

De mange streikene og seirene i dem ga støtet til et begynnende organisasjonsarbeid. Det var snekkere, skreddere, typografer og andre håndverkere som gikk i spissen. Med andre ord var organisasjonene på en måte trangere enn arbeiderforeningene i 1850.

Den nye arbeiderbevegelsen oppnådde også en viss forening med den sosialistiske bevegelsen. Det ble drevet sosialistisk agitasjon i tilknytning til den første Internasjonale² i Kristiania. Dermed fikk den revolusjonære arbeiderbevegelsen et visst innpass i Norge, og en del norske sosialister fikk kjennskap til skriftene til Internasjonalens leder, Karl Marx. Pariskommunen virket også som en inspirasjon og en anvisning på hvilken vei arbeiderklassen må følge for å oppnå frigjøring. Friedrich Engels skriver om Kommunen:

»I det siste har sosialdemokratiske filistere³ igjen blitt fylt med redsel ved ordene: Proletariatets Diktatur. Vel og bra, mine herrer, ønsker dere å vite hvordan dette diktaturet ser ut? Se på Pariskommunen. Det var Proletariatets Diktatur.»

Denne redselen som Engels snakket om ble også mant fram i Norge. Men det fantes folk i arbeiderbevegelsen til å stå imot. Et medlem av Internasjonalen fra Danmark, håndverker-svennen Marius Jantzen, drev agitasjonsarbeid og organiserte et sosialdemokratisk arbeiderlag i 1873. Med i denne bevegelsen var også Olaus Fjærtøft, bondesønn og student. Han opplyste arbeiderklassen nøkternt om Internasjonalen og Karl Marx, og han ble en torn i øyet på de besteborgerlige lederne i arbeidersamfunnene. Han ble da også ekskludert av Kristiania Arbeidersamfund for sine synspunkter.

To linjer viste seg. Den ene, revolusjonære, som Jantzen og dels Fjærtøft sto for, og den andre som prestene og politimestrene podet inn i arbeiderklassen.

I et par år hadde den revolusjonære linja framgang, men den forble et fenomen i hovedstaden. Ennå var ikke arbeiderklassen sammen-veiset på landsbasis.

At det var snakk om en kamp mellom en revolusjonær linje og ei reformistisk linje kan vi se av enkelte av Fjærtøfts artikler i bladet »Fram»: »Når noen skal få lov til å herske over mange, fordi de er rike og den simple arbeidsmann er fattig, fordi han f. eks. har flere barn å sørge for enn en annen, så må en si, at revolusjonen er rettferdig, og særlig når de som har makta ikke vil rette seg etter vettuge krav fra dem som må slite mest, men blir minst tatt hensyn til. Og Fedreland, blås ikke av oss, som sier at vi skal preike at revolusjonen er lovlig.»

Arbeiderklassen var sterkere i 1872 enn i 1850. Mens det i 1850 var rundt 12 000 arbeidere var det i 1875 45 000. Arbeiderklassen var også å finne på noen større arbeidsplasser enn før. Den mer direkte innflytelsen fra en bevegelse med et så klart program som Internasjonalen, betydde også en vesentlig styrke, sjøl om det var så som så med utbredelsen av kommunismen.

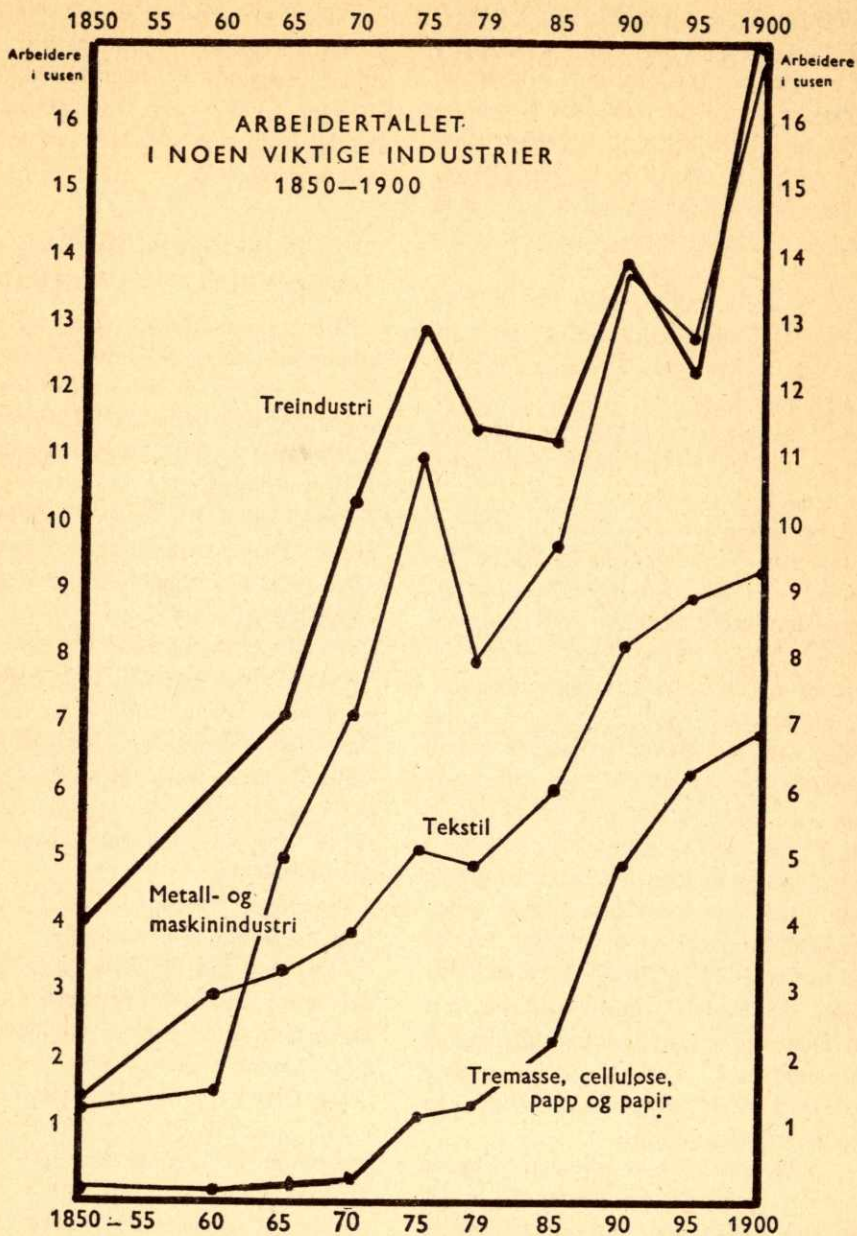
Bevegelsen på 70-tallet ble aldri noe mer enn en stormsvale som varslet om større bevegelser i tida som kom. Etter 1875 gikk fagforeningene tilbake. Lavkonjunktoren gjorde det lettere for kapitalen å skaffe arbeidskraft, og dermed ble effekten av en streik fort undergravd. Bevegelsen var aldri like landsomfattende som

Thranitterbevegelsen, og den hadde ikke på samme måte en samlende ledelse som bevegelsen i 1850. Sjøl om Fjærtøft må regnes blant den revolusjonære arbeiderbevegelsens foregangsmenn, så var han på ingen måte konsekvent. Noen marxist ble han aldri, og det var det vel også få andre som var i Norge på den tida. En annen sak er at Fjærtøft leverte positive bidrag også i det nasjonale spørsmålet og i kampen for norsk mål.

KAMPEN FOR ORGANISASJONSRETTE

Retten til å organisere seg er ikke noe arbeiderklassen har fått av borgerskapet. Foregangsmennene for fagforeningene førte en hard kamp mot kapitalistene og staten. Arbeidet måtte foregå i hemmelighet, for en stor del. Når eierne fikk greie på hvem som sto bak, ble de ofte oppsagt. Hvor hard kampen kunne være, får en inntrykk av hvis en leser Per Sivles bok »Streik»⁵. Den handler om en streik blant trelastarbeiderne i Drammen i 1881. Arbeiderne lagde en streikekomite, og Sivle forteller at ordstyreren på møtet etterpå fikk øyeblikkelig avskjed av brukseieren med ordene: »På mitt bruk vil jeg nemlig ikke vite av noen annen 'ordstyrer' enn meg selv — styr så forresten ordet hvor pokker du vil.» Streiken ble møtt med militærmakt, arbeiderne ga seg ikke, men kastet stein mot soldatene. En gutt ble skutt og drept.

Så kampen for streikeretten og organisasjonsretten krevde til og med menne-skeliv. Oftest betydde det riktignok arbeidsløshet og nød for de som ble rammet av straffetiltak.

Både høykonjunktoren og krisen i 70-årene trer tydelig fram på denne figuren som viser arbeidertallet i noen viktige industrier.

UTVIKLINGA AV ARBEIDERKLASSEN I SISTE DEL AV FORRIGE ÅRHUNDRE

På figur 1 kan en få et bilde av utviklinga av arbeiderklassen i Norge fra 1850 til 1900. Tallet på arbeidere økte altså fra ca. 12 000 til ca. 80 000. Det går tydelig fram at det var to perioder med avbrekk i den kraftige økinga i klassens størrelse. Det var perioden fra 1875 til 1880 og i noe mindre grad fra 1890 til 1895. Ikke alle industrigreinene gikk tilbake på samme tid. For treindustriens vedkommende var det fortsatt framgang fra -75 til -80, mens tilbakevirkningen slo inn fra -80 til -85, da de andre industri-greinene var i framgang.

Arbeiderklassen var fortsatt ikke så veldig stor ved utgangen av forrige århundre mot hva den skulle bli i de par tiåra som kom, men en avgjørende utvikling hadde funnet sted. Arbeiderklassen var blitt en virkelig landsomfattende klasse. Bedre kommunikasjoner hadde satt den bedre i stand til å spre impulser og organisere seg. Mens de egentlige industriarbeiderne var få i 1850 var de i slutten av århundret et flertall i arbeiderklassen. Den økte styrken gjorde det lettere å opprettholde stabile arbeiderorganisasjoner og å kjempe for de økonomiske og politiske kravene. Omkring 1875 falt organisasjonene lett sammen ved en midlertidig tilbakegang for industrien. Femten-tjue år seinere gikk ikke arbeiderorganisasjonene dukken sjøl underlavkonjunktur.

I 1870 var 12,3 % av arbeiderne i byene kvinner og 7,0 % barn under 15 år. De arbeidet dels under rent umenneskelige forhold, som f. eks. fyrstikkerarbeiderskene på Bryn & Grønvolds Tændstikfabrik. De

er kjent for streika si i 1889 da de protesterte mot et lønnsnedslag fra 7 øre til 5 1/2 øre for 12 dusin fyrstikker. De arbeidet 13 1/2 time i døgnet og fikk skader for livet av fosforet som ble brukt i produksjonen.

ARBEIDERPARTIET OG LANDSORGANISASJONEN DANNES

Etter tilbakegangen fra 1875 tok arbeiderbevegelsen seg opp igjen fra 1880. For det meste var det håndverkere som dannet organisasjoner. Antallet foreninger kom i løpet av tiåret opp i mellom 60 og 70. I motsetning til i 70-åra var organisasjonene langt fra noen kamporganisasjoner. Deres målsetning var ullen, og deres praktiske arbeid besto for det meste i hjelpekasser o. l.

På denne bakgrunnen var det at Det Norske Arbeiderparti ble forberedt. En av ildsjelene var Chr. Holtermann Knudsen. Han var formann i Fagforeningenes Sentralkomite som ble dannet av 13 foreninger i 1883. Han grunnla også avisa »Vort Arbeide» som er forløperen til Arbeiderbladet.

Oppgangen fortsatte. Det ble dannet flere fagforbund og bevegelsen vokste i styrke. Men dens linje var uklar. Sjøl om det fantes sosialister i bevegelsen, var ikke bevegelsen sjøl direkte sosialistisk, og langt mindre revolusjonær.

Da Arbeiderpartiet ble stiftet i Arendal i 1887 av 29 delegater fra 19 foreninger, vedtok det et program som med sine fire punkter først og fremst stilte stemmerettskravet og en del dagskrav. Dette representerte riktignok ikke den mest framskredne delen av bevegelsen.

Den Socialdemokratiske Forening som var dannet i 1885, var erklært sosialistisk og var sterkt påvirket av det mest innflytelsesrike partiet i samtida, nemlig det tyske sosialdemokratiske partiet. Dette partiet utviklet seg i retning opportunistisme, og hadde i 1875 vedtatt et program på sin kongress i Gotha, som var slik at Marx utarbeidet en kraftig kritikk av det. I »Kritikk av Gotha-programmet»⁶ slår Marx fast at »Det tyske arbeiderparti viser . . . hvordan de sosialistiske ideer ikke engang er trengt under skinnet.»

Marx kritiserer programmets parole om en »fri stat». Han sier at »Det er på ingen måte arbeidernes mål, når de er blitt kvitt sin innskrenkede undersåttforstand, å gjøre staten fri.» »Mellom det kapitalistiske og det kommunistiske samfunn ligger perioden med det førstes revolusjonære omdannelse til det andre. Til den svarer også en politisk overgangsperiode, hvis stat ikke kan være noe annet enn *proletariatets diktatur.*»

På samme måte kritiserer Marx programmet punkt for punkt, slik at det ikke står igjen mye av det som han ikke forkaster. Tyskerne vedtok likevel programmet, og ikke nok med det: ti år etter vedtok Den Socialdemokratiske Forening en avskrift av Gotha-programmet. Noen norsk tillemping finnes nesten ikke, men det er viktig å merke seg at et par av de avsnittene som Marx kritiserte har en bedre utforming i den norske utgaven enn i den tyske.

(Blant annet snakker Gotha-programmet om den såkalte »jernharde lønnslov» – noe som Marx avviser med å påvise at det dreier seg om er ikke mystiske

»lover», jernharde eller svampaktige, men spørsmålet om å avskaffe utbyttinga. I det norske programmet står det »avskaffe all utbytting».)

Sammenlagt kan en likevel si at de mest framskredne sosialistene i Norge ikke hadde klart å løsrive seg fra opportunistisk påvirkning på midten av 80-tallet. Det fantes ingen revolusjonær strategi for den norske arbeiderbevegelsen på dette tidspunktet.

Likevel var stiftelsen av DNA et betydelig skritt framover for arbeiderklassen. DNA var arbeiderklassens parti, dens politiske redskap.

Etter landsmøtet i 1889 vurderte »Socialdemokraten», som avisa da het, det slik at partiet hadde tatt et »materialistisk og sosialistisk standpunkt».

Utviklinga av DNA gikk ikke fort. I 1893 var medlemstallet 6000 og etter et hopp opp til 11 500 i 94 var det 6000 igjen i -95. Etter 14 år, altså i 1901, var medlemstallet ennå ikke mer enn 12 000.

Før landsorganisasjonen ble opprettet hadde DNA det meste av de oppgavene LO skulle få. Det var både et samordningsorgan for fagforeningene og et parti. Etter at flere store forbund, deriblant Arbeidsmandsforbundet og Jern- og metallarbeiderforbundet ble opprettet, ble det tydeligere at denne strukturen ikke kunne opprettholdes. Dessuten spilte forholdet til Venstre inn. For en del arbeidere var Venstre et arbeiderparti. Venstre dominerte en del foreninger og arbeidernes samfunn og erklærte at det ville tale arbeidernes sak i Stortinget. For mange hadde nok også venstreførere som Bjørnson vært med på å gi Venstre preg

av å være et parti for arbeiderklassen. Bjørnson hadde jo vært aktiv agitator for fyrstikkarbeiderkene og hyllet dem fordi deres kamp pekte mot sosialismen.

Slik var det både i fagforeningenes behov og i den politiske situasjonen sterke argumenter for å danne en landsomfattende organisasjon som ikke var direkte underlagt et parti, men kunne samle arbeidere fra begge partier og partiløse. Da LO ble dannet var det imidlertid ingen tvil om at den i første rekke var bundet til Arbeiderpartiet.

Landsorganisasjonen ble dannet i 1899 og nå var det ikke lenger tvil om at fagforeningene skulle være kamporganisasjoner. Kapitalistene følte faktisk LO som en trusel og gikk året etter sammen om å danne Norsk Arbeidsgiverforening.

I flere år var det fortsatt et fåtall av arbeiderklassen som var medlemmer i LO. I 1905 hadde LO fortsatt færre medlemmer enn DNA, nemlig ca. 15 000.

OPPORTUNISME MOT RADIKALISME

Den langsomme utviklinga av arbeiderbevegelsen la et visst grunnlag for at lederne begynte å se seg om etter muligheten til å støtte seg på Venstres politikk. En del begynte kanskje også å se det som partiets målsetning å styrke seg for å påvirke Venstre. Dette er en tankegang som vi kjenner igjen fra våre dager, hvor kretser i SF ser det som et mål å »drive Arbeiderpartiet mot venstre».

En slik tenkning innebærer at man ikke ser arbeiderklassens særskilte behov for en egen politisk bevegelse. Hvis arbeiderklassen skal omforme samfunnet i sitt

bilde kan den ikke være tjent med et politisk parti som er så avhengig av borgerlige partier at det stiller seg en så snever målsetning som å virke inn på slike partier.

Det var også en del politiske spørsmål hvor DNA viste sin svakhet. Særlig gjaldt det unionsspørsmålet. I motsetning til 70-tallets revolusjonære var DNA uklar på hva som måtte være partiets politikk overfor unionen med Sverige. Den store progressive, borgerlig-revolusjonære bevegelsen for oppløsning av unionen, ble derfor ikke ledet av arbeiderpartiet, men av Venstre. Noen egen politikk for arbeiderklassen i dette viktige spørsmålet for nasjonen, fantes ikke. Først i 1905 maktet DNA å ta noe initiativ verd navnet.

Heller ikke overfor bøndene og jordspørsmålet hadde DNA noen politikk. De ble først tvunget til å skaffe seg en politikk etter at kampen mot Venstre om landarbeiderne hadde tilspisset seg. Partiets korrekte parole om folkevæpning ble strøket.

Dette var politiske feil ved partiet som ikke *først og fremst* var utslag av opportunisme, men som mer skyldtes manglende erfaring og skoloring. Derimot er det uttrykk for en gjennomgående svakhet ved partiet som skulle være arbeiderklassens mest bevisste element. Det hadde lite vern mot at partiet skulle bli gjennom opportunistisk.

De framtreddende lederne fra starten av var politikere som fulgte en nokså stø opportunistisk kurs. Hva som var den sosiale basisen for dette er ikke vitenskapelig klarlagt, men en må jo huske at arbeiderbevegelsen fra midten av 80-åra i

stor grad var en håndverkerbevegelse. Håndverkerne var ikke bare foregangsmenn for organisering av arbeiderklassen. De var også bærere av en middelalderk laugsholdning, det vil si en utpreget snever faglig solidaritet. Lenin påpeker i »Imperialismen» at nettopp de håndverksprega fagforeningene for Englands vedkommende var en rik grobunn for opportunisme. Noe liknende kan ha skjedd i Norge. Likevel er det den betydelige forskjellen på England og Norge som består i at England var det ledende imperialist-landet, mens Norge var en ufri nasjon. Noen imperialistisk superprofitt til å bestikke et lite sjikt av arbeiderne med, fantes ikke i Norge.

Som sagt grodde opportunismen i stillstandsperioden etter DNAs stiftelse. På et seinere tidspunkt fikk den ny næring i forbindelse med DNAs første stortingsmandater. Etter at en betraktelig større del av arbeiderklassen fikk stemmerett, økte også DNA sin stemmeandel, og i 1903 kom gjennombruddet. Fra Nord-Norge fikk partiet inn 4 mandater med presten Alfred Eriksen i spissen. Troen på at arbeiderklassen skulle vinne makta gjennom parlamentet økte, og i »Nordlys» spådde Eriksen at DNA kunne få flertall allerede i 1906.

Det var den samme Alfred Eriksen som 10 år seinere lot seg bruke av borgerskapet for å få i stand en voldgiftslov. Men da hadde motsigelsen mellom de to linjene allerede blitt mye skarpere.

Fantes det noen annen linje i DNA enn opportunismen? Ja, den fantes. Den gjenspeilte arbeidermassenes kampvilje. Vi skal gi noen eksempler på en slik kampvilje:

Hvis vi går tilbake til tida før DNA ble stiftet så ser vi flere slike eksempler.

I 1878 var det et rent slag mellom steinkastende arbeidere og soldater i Kristiania. Bakgrunnen var misnøye på Kværner Bruk, og den spredte seg til hele arbeiderbefolkninga på østkanten. Sinnet rettet seg mot en bestemt kapitalist som mengden ville ta seg av. Politi og kavalleri prøvde forgjeves å jage massene fra hverandre, og først fotsoldater med bajonetter fikk skremt arbeiderne ned fra den barrikaden de hadde bygd.

I 1880 skjedde det en liknende episode med utgangspunkt i teglverksarbeiderne i Østre Aker. De angrep huset til eieren av Ensjø teglverk og smadret det. Igjen var opprørsloven i bruk, og ridende soldater og fotfolk med blanke bajonetter ble satt inn mot arbeiderne. 14 militære ble såret og det ble innkalt forsterkninger fra Gardermoen og andre steder. Beredskapen gikk helt til Halden.

I 1881 smalt altså det drepende skuddet i Drammen som vi har nevnt tidligere. Før det hadde arbeiderne byen i sin hånd i noen timer.

Disse tre eksemplene bærer ikke akkurat bud om at det bare var grobunn for opportunisme i arbeiderbevegelsen på den tida. På åtti- og nittitallet kom en rekke streiker som var harde nok, men som hadde et roligere forløp. Vi skal også nevne et seinere eksempel. Det viser at de fiskerne som sendte Eriksen til Stortinget ikke akkurat var den triveligste grobunn for opportunisme.

Det var i 1903 at kampen sto om hvalfangsten. Fiskerne mente at fangsten ødela fisket, og da 1300 fiskere lå i Mehamn i Finmark i pinsen dette året,

brøt det løs. Det var et hvalkokeri på stedet og fiskerne gikk til storm mot det, rev ned pipa og ødela bygninger og maskiner. Så veldig politisk bevisst var ikke denne handlinga, men den var et klart uttrykk for at fiskerne var utålmodige og ville kvitte seg med de plagene som tyngtet dem. Myndighetene svarte med å sende en kanonbåt til Mehamn. Eriksen viste sin prestesjel da han beklaget opptøyene og henviste fiskerne til stemmeurna dersom de ønsket å få rettet på noe.

I massene fantes det grobunn for en revolusjonær sosialisme. Men hva med folk til å uttrykke denne linja? Hva med folk som kunne sette massenes raseri inn i en strategi for revolusjon? Noen marxistisk retning fantes knapt. Men radikalere var det. Da Arbeiderpartiets ungdomsforbund ble stiftet i 1903 var det hos mange en plattform for en mer eller mindre revolusjonær politikk. I en tale fra 1900 ble det sagt:

»Dette halvhetmakeri og denne reformhumbug er en bøyg, som truer med å omringe oss, og jeg synes det er en fare for at den snart vil legge seg om sosialdemokratiet også.» »Det ser nesten ut til at man vil gjøre vår bevegelse til en reformbevegelse i stedet for at den ifølge sin natur skal være revolusjonær.»

Dette er et klart uttrykk for at det eksisterer to linjer, en reformistisk⁷ og en revolusjonær. Men det sier ikke noe om kvaliteten av den revolusjonære linja. Hvor svak den var i sin revolusjonære teori skal vi se seinere.

KLASSEKAMP, POLITIKK OG SAMFUNNSFORHOLD I TIDA FRAM TIL 1. VERDENSKRIG

Til og med 1905 var unionsoppløsninga det viktigste politiske spørsmålet i landet. Da arbeiderbevegelsen ble aktiv i dette spørsmålet var det ved å oppfordre til solidaritet med Norge hos den svenske arbeiderklassen.

Op den svenske arbeiderklassen skuffet ikke. Mot de svenske herskernes krigsplaner stilte de arbeidermønstringer over hele Sverige for fred. Lenin skriver:

»Den nære samhörighet mellom de norske og svenske arbeidere, deres fullstendige kameratslige klassesolidaritet har vunnet på de svenske arbeideres anerkjennelse av nordmennenes rett til løsrivelse. . . . Båndene mellom de norske og svenske arbeiderne ble styrket da de båndene som de europeiske monarker og det svenske aristokratiet hadde påtvunget nordmennene, ble revet av.» (Lenin: Nasjoneses sjølråderett.)

I rikspolitikken ble kampen om konsejnslovene en viktig sak etter 1905. Utenlandsk kapital sikret seg for en slikk og ingenting både norsk fossekraft og norske råstoffer.

Det skjedde en kraftig industrireising i Norge i denne perioden. Norsk Hydro ble grunnlagt i 1905 og de typiske vestlandske industristedene som vi kjenner i dag, Høyanger, Odda og Sauda fikk lagt grunnen i denne tida. I tiåret før verdenskrigen økte industriarbeidernes antall med over 50 %. Gruve- og anleggsarbeidere ble det, naturlig nok, særlig mange flere av.

Noen tall vil lett vise den raske takten i

industrireiseing og kommunikasjons-
utbygging som fant sted:

Antall timeverk i bergverk og industri
steg fra 220 mill. i 1905 til 370 mill. i
1915.

Produksjon av svovelkis:

1905: 162 000 tonn

1915: 513 000 tonn

Produksjon av jernmalm:

1905: 62 000 tonn

1915: 715 000 tonn

Produksjon av nikkelmalm:

1905: 5000 tonn

1915: 77 000 tonn

Jernbanelengde:

1905: 2500 km

1915: 3200 km

Rutebilenes rutelengde:

1908: 87 km fordelt på 2 ruter

1915: 3 600 km, fordelt på 95 ruter.

(Kilde: Historisk statistikk, 1968,
s. 193, 219, 410 og 417.)

Det er klart at en slik voldsom utvikling
av produksjonsmidler og kommunikasjon
krevde en vesentlig større og mer
konsentrert arbeiderklasse. Den tilsva-
rende veksten i arbeiderklassen skapte en
større arbeidsmark for arbeiderorganisa-
sjonene og forutsetninger for større
klassekamper.

De to største konfliktene kom i 1907
og 1911. I 1907 var det arbeiderne i
treforedling — organisert i Arbeids-
mandsforbundet — som streiket for
lønnstillegg ved Borregaard og Union.
Arbeidskjøperne svarte med lockout av
6000 mann, alle arbeidere i bransjen!
Resultatet ble seier for arbeiderne.
Samme år ble det sluttet landsomfattende
tariffavtale mellom Jern- og Metall og

motparten. En viktig innrømmelse til
organisasjonsretten.

I 1911 begynte en streik blant gruve-
arbeiderne. NAF erklærte lockout for
32 000 mann. Kampen fikk en politisk
karakter. Det var alvorligere enn en enkelt
lønnskamp. Da 150 000 mann var blitt
sagt opp, ble det forsøkt med general-
streik, 300 000 mann. Men i en gigantisk
utsultingskamp viser det seg alltid at
kapitalen har ressurser å gå på som
arbeiderne ikke har. Når arbeiderne i
1911 ikke var modne nok til og ikke
hadde en ledelse som var villig til å føre
kampen over til en politisk kamp om
makta i samfunnet, så ble utfallet
nederlag.

Det var etter denne kampen at Alfred
Eriksen lot seg kalle til å være »upartisk»
medlem av en voldgiftsdomstol. Det ble
voldsomme protester fra arbeiderne for
dette, og de rettet seg like mye mot
LO-sekretariatet som mot Eriksen.

SYNDIKALISMEN, FAGOPPOSISJONEN AV 1911, UNGDOMSFORBUNDET

I ungdomsforbundet hadde det lenge
vært misnøye med partiledelsens politikk.
Denne misnøyen vokste som sagt også i
fagbevegelsen. De klare opportunistiske
trekkene hos ledelsen måtte legge grunn-
laget for en opposisjon. Ole O. Lian, som
var LO-formann fra 1906 til 1925, var en
typisk representant for opportunisten.
Han gikk riktignok inn for å opprettholde
streikevåpnet, og han klarte å holde seg
inne med opposisjonen. Men i sin
praktiske politikk var han en banebryter
for det Marcus Thrane ville kalt »den

blandede arbeiderpolitikk – en for arbeiderne aldeles falsk politikk». Lian ønsket å «legge misnøyen i røyen» som han sa, med andre ord hindre kraftige utbrudd av arbeiderklassen og legge kontrollen i LO-sekretariatets hender. Denne linja seiret ikke uten kamp.

Det er vanlig å se de store skarene av unge industriarbeidere og anleggsarbeidere som grunnlaget for opposisjonen. Det var ikke stivnet i sin tenkning. De var revolusjonære. Samtidig var de som førstegenerasjonsproletarer og reisende arbeidskraft litt preget av en småborgerlig radikalisme. Anleggslivets rotløshet ga motvilje mot fasttømret organisasjon. På en slik bakgrunn er det lett å forstå at opposisjonen til dels ble syndikalistisk.

Med syndikalisme mener vi en radikal retning i arbeiderbevegelsen som ser på fagorganisasjonen som den høyeste organisasjonen og generalstreiken som midlet til å gjøre revolusjon. Den skiller seg fra marxismen ved at den ikke anerkjenner fullt ut den vitenskapelige analysen av hvorfor kapitalismen med nødvendighet må gå under. Den anerkjenner ikke behovet for en særskilt politisk klasseorganisasjon, partiet, til å samordne og lede kampen. Den ser følgelig heller ikke revolusjonen som en politisk omveltning der kjernes spørsmålet er å knuse borger-skapets statsmakt og opprette arbeiderklassens.

Det var denne retningen og ikke marxismen som utgjorde alternativet til partiledelsen i 1909. De var syndikalistisk preget og inspirert fra IWW, Industrial Workers of the World, organisasjonen der agitatorene og visesangeren Joe Hill var medlem. Flere av opposisjonsfolkene i

Norge hadde hatt direkte kontakt med IWW under USA-opphold.

Et par av deres ankepunkter mot partiledelsen var:

■ De ønsket industriforbund og samorganisasjoner som grunnelementene i fagbevegelsen. De argumenterte med at oppsplittinga i foreninger etter arbeidernes fag skapte snever yrkestenkning. Oppsplittinga var da også ganske stor den gangen, og det bidro nok en hel del til å styrke reformismen i fagbevegelsen, sjøl om det vel neppe spilte en så sentral rolle som opposisjonen mente.

■ De opposisjonelle i fagbevegelsen var uenige i oppdelinga av oppgavene mellom parti og fagbevegelse. De mente at fagbevegelsen skulle være det viktigste elementet og at den også skulle ta seg av politiske oppgaver utenfor arbeidsplassen. Igjen var dette en kritikk med mye riktig i seg, så innadvendte og økonomistiske som en del fagforeninger var. Men likevel betydde det at de ikke skjante at arbeiderklassen trenger et politisk parti som kan lede alle kampavsnitt, på og utenfor arbeidsplassene, i dagskampen og i kampen for revolusjonen.

I den berømte Trondheim-resolusjonen la opposisjonen fram sin strategi:

»A. 1) De skriftlige, bindende overenskomster avskaffes. 2) Forsikringsvesenet sløyfes.

B. Som kampmidler benyttes i første rekke: 1) Streik. 2) Sympatiststreik. 3) Boikott. 4) Obstruksjon. 5) Sabotasje. 6) Kooperasjon.

C. Organisasjonsformene endres derhen: 1) At Landsorganisasjonen gjøres til det sentrale, fellesnevneren. 2) Denne inndeles i departementer svarende til de

store industrier, altså industriforbund.

3) Der opprettes lokale samorganisasjoner som bl.a. varetar den lokale agitasjon og gis innflytelse på fastsettelsen av arbeidsvilkårene.»

Veldig militant ordbruk, og en klar mangel på perspektiv på hvordan arbeiderklassen skal få makta i samfunnet. Et takknemlig angrepsmål for motstanderne, og ingen garanti mot de høyredreiningene som skulle komme seinere.

Martin Tranmæl var den fremste føreren for denne opposisjonen, til sin død ekspert på å forene militante ord med classesamarbeid. Sjøl om den siste sida ikke var så utvikla i 1911, hadde han ingen politisk ballast som hindret ham i å få en slik utvikling.

Ungdomsforbundet var en annen del av opposisjonen. Her fantes det folk med et visst kjennskap til marxismen, sjøl om det kan diskuteres hvor grundig det var. De sto for det meste av den teoretiske kritikken av partiledelsen og gjennom avisa *KLASSEKAMPEN* spredte de revolusjonær agitasjon. Det var de som sto i kontakt med revolusjonære marxister i andre land. I 1914 ble Kyrre Grepp valgt til formann i ungdomsforbundet, noe han var til han ble opposisjonens seirende formannskandidat i partiet. Hans gruppe besto for en stor del av intellektuelle, og det var helt typisk at de gamle opportunistene i partiet brukte dette som et argument mot dem, akkurat som sosialdemokratene har forsøkt å gjøre mot den unge ml-bevegelsen i dag.

VERDENSKRIGEN OG IMPERIALISMEN ⁸

Da verdenskrigen brøt ut i 1914 ble de forskjellige sosialdemokratiske bevegelsene satt på en avgjørende prøve. De færreste besto prøven. Partiene falt ned i sjåvinismens⁹ avgrunn som overmodne pærer. Med de krigførende landenes sosialister som støttet hver sin imperialistiske regjering falt den 2. Internasjonale sammen.

Slik var verdenskrigen en triumf for imperialismen. Men i triumfen lå nederlaget begravet. Det var nemlig mange revolusjonære sosialister som valgte en annen vei. Den mest framstående av dem var Vladimir Iljitsj Uljanov, bedre kjent som Lenin. Han stilte parolen *krig mot krigen*. De ulike landenes sosialister måtte ikke slutte kriseforlik med »sin» herskerklasse og dermed falle sine brødre og søstre i andre land i ryggen. I stedet måtte de gå til opprør i sitt eget land og på den måten vende røverkrigen mot røverne sjøl.

Som de fleste andre sosialdemokratiske partiene, stemte Arbeiderpartiets representanter for krigsbevilgninger i 1914. Dette vakte storm i partiet og opposisjonen, spesielt blant ungdommen. Kampen mot krigen førte opposisjonen sammen med de andre radikale sosialistene i Europa, som Karl Liebknecht, Rosa Luxembourg, Alexandra Kollontay og andre. Alexandra Kollontay arbeidet ei tid i Norge og sto i brevkontakt med Lenin. På den måten fikk bevegelsen i Norge en direkte inspirasjon fra den mest framskredne delen av europeisk sosialisme.

Spesielt i det militære spørsmålet var det uoverensstemmelser mellom Lenin og de norske radikalerne. Opposisjonen i Arbeiderpartiet hadde lenge vært pasifis-

tisk orientert, og var det fortsatt. Noen utdrag fra Lenins brev til Kollontay gir et inntrykk av denne motsigelsen:

(mai 1915:) »Kan man prise og anse for korrekt den stillingen som venstre blant de skandinaviske sosialdemokratene inntar som går mot bevæpning av folket? Jeg diskuterte dette med Höglund i 1910 og prøvde å bevise for ham at dette ikke var venstre eller revolusjonært i det hele tatt, men ganske enkelt småborgerlig provinsielles filisterholdning . . . Hvordan kan man tillate at en revolusjonær klasse på selve dagen for revolusjonen skal være imot bevæpning av folket?»

(juli 1915:) »Kjære kamerat, spørsmålet om en konferanse av »Venstre» utvikler seg. Det har allerede vært en konferanse, og den andre, avgjørende vil bli holdt snart. Det er av største viktighet å trekke inn venstre-svenskene (Höglund) og nordmennene.»

(august 1915:) »Vi er svært glade for erklæringa fra nordmennene og dine anstrengelser med svenskene. Det er satsens viktig å få en felles internasjonal erklæring fra venstre-marxistene. . . Det er tydeligvis skandinavene som faller i den småborgerlige (og provinsielle, småstatlige) pasifismen, og avviser »krig» i sin alminnelighet. Dette er ikke marxistisk. Man må bekjempe dette på linje med deres avvisning av militsen.

Ennå en gang våre hilsner, og gratulerer med den norske erklæringa!»

Slik var Lenins kritikk og hjelp til de norske venstre-orienterte. Dessverre lyttet de ikke godt nok til hans råd, slik at det ikke var mulig i Norge å utnytte kampene i 1917 til å gjøre revolusjon.

DNA's ledelse sank enda mer ned i opportunistisk kvikkleire. Enda spekulantene, bankene og rederne gjorde kjempeprofitter på krigen og folkets leve-

omkostninger skjøt i været, så opprettholdt de nærmest borgfred med kapitalen. En streikeaksjon i 1916 ble ført halvhjertet og avblåst uten resultat.

I denne tida var det norske kapitalistgrupper som gjorde imperialistisk profit på krigen. De monopolene vi kjenner fra det norske samfunnet i dag, fikk et godt springbrett under krigen. Regningen måtte betales av det arbeidende folket i form av dyrtid og nød, og 2000 norske sjøfolk som satte livet til i frakt for imperialismen.

Et eksempel på hva nøytrale lands kapitalister kunne tjene på krigen har vi hentet fra det svenske ASEA:

Regnskapsmessig		
År	Omsetning i mill. kr.	Overskudd, mill. kr.
1913	17,2	0,9
1914	21,0	2,2
1915	26,3	4,6
1916	39,5	12,5
1917	66,8	16,5
1918	87,4	7,7

(Kilde: ASEA 1903 –33.)

Hvordan henger utviklinga av imperialismen sammen med utviklinga av opportunismen i arbeiderbevegelsen? Lenin har studert dette spørsmålet og gitt et svar på det. I »Imperialismen og sosialismens splittelse» sier han:

»Et imperialistisk 'stor'maktsborgerskap er *økonomisk i stand til* å bestikke det øverste skiktet av 'sine' arbeidere ved å sette av et par hundre millioner franc i året til dette formålet, for deres ekstraprofit beløper seg antakelig til en milliard. Og spørsmålet om hvordan denne lille almisse fordeles mellom arbeiderministrene, 'de arbeiderdeputerte', arbeiderne som deltar i krigsindustri-

komiteene, arbeidertjenestemennene, arbeidere organisert i snevre laugsmessige fagforeninger, tjenestemennene osv. osv. — det er allerede et sekundært spørsmål.»

Var det slik i Norge også — at den sosiale basisen for opportunisten i DNA var et lite arbeideraristokrati som var regelrett bestukket av imperialismen? Foreløpig vil vi nøye oss med å påstå at det var slik. Om litt vil vi komme med et eksempel som gjør det sannsynlig at vi har rett.

KLASSEKAMP OG FORSPILTE MULIGHETER I 1917–18.

Mao Tsetung sier at ytre påvirkninger virker gjennom indre motsigelser. Han forklarer dette med å si at man kan ruge en kylling ut av et egg, men ikke av en stein — uansett hvor lenge man ruger.

Det vil si at en påvirkning utenfra bare får betydning dersom forholda ligger til rette for det.

I 1917 skjedde det noe som virket som en oppmuntring for arbeidere og undertrykte over hele verden. På seinvinteren reiste massene seg mot den russiske tsaren og styrtet ham. Dette var en borgerlig-demokratisk revolusjon. Men allerede i løpet av sommeren begynte massene å bli utålmodige med det borgerlige styret som ikke ville gjennomføre deres krav. 7. november (slutten av oktober etter gammel russisk tidsregning) ble så borgerskapet styrtet og den første sosialistiske staten i verden så dagens lys. Lenin og bolsjevikene sto i spissen for arbeidernes og bøndernes sovjetrepublikk.

Men hvor viktig denne begivenheten var, så hadde den ikke kommet til å få noen innflytelse hvis det ikke i andre land hadde eksistert fattige og undertrykte millionmasser som ønsket å kaste av seg

borgerskapets åk. Byrdene var blitt stadig tyngre å bære under den imperialistiske krigen.

Slik var det også i Norge. Det var ikke i første rekke »import av russiske ideer» slik som borgerskapet framstiller det, som fikk norske arbeidere i kok. Påvirkningen utenfra var mer med på å framskynde en utvikling som allerede lenge hadde vært under oppseiling.

Dyrtida herjet landet, og vinteren 1916/17 ble matsituasjonen stadig verre. Arbeiderorganisasjoner rundt om i landet krevde av DNA og LO at nå måtte det gjøres noe drastisk. Det ble krevd innkalt en kongress av arbeiderrepresentanter som skulle behandle spørsmålet om generalstreik mot dyrtida. Jernarbeiderne gikk i demonstrasjonstog som DNA/LO på forhånd dømte til nederlag og det ble *vellykket*. 6. juni ble det organisert den største demonstrasjonen som har vært i Norge med arbeidsnedleggelse fra Landsorganisasjonens medlemmer og noen få grupper utenfor.

Regjeringa gikk et stykke i retning av å innfri kravene, men ikke lenger enn at alle måtte oppfatte det som et skambud. Prisene fortsatte å skyte i været, og ingen tiltak ble tatt mot bedriftsnedleggelse. Og hva gjorde så Partiet? Hva gjorde det partiet som skulle være arbeiderklassens politiske redskap? Hvordan svarte Landsorganisasjonen og DNA på regjeringas hån? Blåste de til kamp? Tok de hardere midler i bruk?

DE AVBLÅSTE KAMPEN! Dyrtidsaksjonen ble avblåst, ingen arbeiderkongress skulle avholdes, ingen generalstreik skulle erklæres!

En situasjon med slike muligheter som den i 1917 ble skuslet bort av en ledelse i arbeiderorganisasjonene som ikke fortjener annet navn enn forrædere.

Forræderiet i 1917 satte fart i opposisjonen. Nå skulle ledelsen til pers. På landsmøtet i 1918 framsatte de forslag om at DNA skulle erklære seg som et revolusjonært klassekampparti. Dette ble vedtatt. Det ble også valgt en ny ledelse med Kyrre Grepp som formann, Martin Tranmæl som sekretær og Olav Scheflo som redaktør av Social-Demokraten. De seinere begivenhetene viste at den var en allianse av mer eller mindre revolusjonære, og ikke en blokk av revolusjonære som seiret.

Tidlig i 1918 begynte en bevegelse blant landets arbeidere for å danne *arbeiderråd*. Initiativet ble tatt i treforedlingsindustrien i Drammensvassdraget og i jernindustrien i Kristiania. Rådene var tenkt og fungerte som et mer politisk redskap enn fagorganisasjonene. Formen var nærmest en kopi av de russiske sovjetene, og en del av initiativtakerne tenkte seg at rådene kunne bli den politiske basisen for revolusjonen og et maktorgan etterpå. Vedtaket fra rådenes landskonferanse i mars 1918 ga også tydelig tilkjenne ei slik målsetning:

»Denne krise kan ikke løses innenfor rammen av det nuværende samfunnsystem – og dyrtid, hungersnød og arbeidsløshet vil alltid være proletariatets følgesvenner i det nuværende samfunn. Som utviklingen nu går, kan vi også forutsette en ytterligere tilspissing av krisen, der gjør arbeidernes hele overtakelse av samfunnsmakten til en tvingende nødvendighet.

En sådan situasjon gjør det nødvendig for arbeiderrådene som representant for hele den arbeidende klasse å overta kontrollen av industrien, landbruket, fiskeriene, transportvesenet og omsetningen – likesom hele den sosiale og administrative makt blir å legge i rådernes hender.»

Rådene ebbet ut etter en kort stund, dels fordi den herskende klassen klarte å stabilisere økonomien noe, og dels fordi de radikales seier i parti og fagbevegelse sugde opp mye av rådernes livskraft. Før de sovnet inn, klarte de å reise kampen for åttetimersdagen med en ganske stor styrke. Rådene vedtok å «ta» åttetimersdagen ulovlig fra 2. mai 1918.

Til 70-årsjubileet for verkstedklubben på Aker i 1972 ble det gitt ut ei bok som (ufrivillig) gir et innblikk i hvordan kapitalistene gikk fram konkret når de skulle kjøpe arbeiderne vekk fra den revolusjonære veien. Boka skriver om en av banebryterne for norsk monopolkapital og imperialism, nemlig Fred. Olsen, at han i 1918 «skjenket . . . samtlige arbeidere et gratiale på 12 % av årsfortjenesten regnet fra juni 1917 til juni 1918. At man satte stor pris på dette viser en takkeskrivelse som Verkstedklubben rykket inn i 3 av byens største aviser. Og i 1919 gjorde Fred. Olsen noe som etter datidens forhold var helt utrolig og har vel neppe hendt senere i arbeidslivet: Han skjenket hele sitt aksjeutbytte til fordeling blant arbeiderne. I det hele tatt var arbeidernes forhold til Fred. Olsen-familien det beste, slik at arbeiderne f. eks. i 1920 samlet inn til «solvkrans» som ble lagt på Fred. Olsens hustrus bære under gravferden!!!

Var Fred. Olsens investeringer i arbeidernes politiske bevissthet like lønnsom på andre områder? De følgende utdragene fra jubileumsboka tyder på det:

(Om Verkstedklubbens reaksjon på Arbeiderrådets vedtak om å ta åttetimersdagen fra 2. mai:)

»I protokollen heter det:

'Styremøtet 22. april 1918 behandlet Arbeiderrådets appell om å ta åttetimersdagen fra 2. mai 1918. Det besluttet ikke å gå med på kravet, samt å trekke

1. maitoget i Oslo 1908. Av parolene kan vi lese forening av arbeiderklassen og kampen for 8 timers dagen som de viktigste oppgavene.

klubbens representant i Rådet tilbake. Denne styrebeslutning ble godkjent på medlemsmøtet dagen etter med 52 mot 14 stemmer.»

En tidligere klubbformann som jobbet på Aker i de dager har forklart denne reaksjonen slik:

»Vi hadde lenge, helt fra krigens dager, hatt 45 timers arbeidsuke og ble umiddelbart før kravet om åttetimersdagen ble reist, enig med verkstedsledelsen om å øke arbeidstiden til 50 timer pr. uke. De

fleste andre bedrifter hadde jo hele tiden hatt 54 timers uke. I en slik situasjon mente vi det ikke var riktig å 'ta' åtte-timersdagen.»!

Ikke bare fikk Fred. Olsen «sølvkrans» for sine aksjepenger, han fikk også arbeidere som var mer lojale overfor et løfte til ham enn overfor arbeiderne på andre bedrifter!

Eksemplet Aker er kanskje lite typisk. Men det skulle ikke mange eksemplene til for at en kile av råtten klassesamarbeider-

ånd skulle trenge seg inn i den revolusjonære arbeiderbevegelsen. Og at *det* skjeddde hersker det ingen tvil om.

De revolusjonære mulighetene i 1917 og 1918 var forspilt takket være at arbeiderklassen sto uten en ledelse med politisk vilje til å føre kampen i retning revolusjon og arbeiderklassens statsmakt. De sosiale årsakene til dette var det lille arbeideraristokratiet som kapitalen hadde alt opp til lojale tjenere.

HAMMERFEST»KOMMUNEN»

Et eksempel på hva slags stemninger som rådde i deler av den norske arbeiderklassen tidlig på 20-tallet er det som skjeddde i Hammerfest under den store sjømannsstreiken i 1921.

Streiken rettet seg mot et forsøk på å presse ned lønningene for sjøfolka. Den var hard og bitter.

I korte trekk skjeddde følgende i Hammerfest:

Som andre steder ble det valgt en streikekomite som sto i spissen for kampen. For å hindre streikebryteri i form av transport ut over det de streikende sjøfolka godkjente, ble streikekomiteen nødt til stadig å utvide sitt mandat. Etter hvert var det streikekomiteen som tok seg av de mest sentrale funksjonene i byen. Den godkjente eller satte seg imot innreise og utreise. Den organiserte proviantering og de streikende arbeidernes ordensvern var den egentlige ordensmyndighet i byen. Den svake politistyrken torde ikke mukke. Gjennom sitt arbeid ble streikekomiteen i virkeligheten den viktigste politiske myndighet i byen. Den eksisterte som et parallelt og mer effektivt maktorgan til det tradisjonelle borgerlige. Streikekomiteen utøvde arbeiderklassens makt. Reaksjonene uteble ikke. Borgerpressa hylte opp om at bolsjevikene had-

de tatt makta i Hammerfest og krevde militæraksjon. Og den kom. Men første forsøk falt uheldig ut for myndighetene da de soldatene som kom, hadde så stor sympati for arbeidernes sak at de i stedet for å undertrykke dem, bl. a. spilte fotball med dem! En ny sending soldater brakte imidlertid »ro og orden» igjen i byen. Med sin væpnede makt hadde borgerstaten, riktignok uten å løse skudd, undertrykt arbeiderklassens gryende makt i Hammerfest. Lederne fikk fengselsstraff.

Et viktig eksempel for klassebevisste arbeidere. En ansporing til å skjerpe kampen og føre den framover i revolusjonær retning. Men det »revolusjonære» Arbeiderpartiet var svært lunkent overfor hele saka, og ga aldri sjøfolka og de andre arbeiderne i Hammerfest noen støtte, anvisning eller hjelp som kunne ha betydning noe for utfallet.

KYRRE GREPP

Den radikale fløya som seinere vant makta i DNA hadde to kilder. Den ene var Fagopposisjonen av 1911. Det var her Tranmæl hadde sin basis. Den andre var Ungdomsforbundet. Her var Kyrre Grepp formann fra 1914. Han ledet altså ungdomsforbundet da det sendte representant til Zimmerwald-konferansen i 1915, der Lenin forberedte dannelsen av en ny Internasjonale. Han solidarisererte seg med en gang med revolusjonens Russland og var den som organiserte illegal import av russisk kommunistlitteratur i 1920.

Sjøl om sosialdemokratene seinere har forsøkt å gjøre Grepp til sin mann enda han døde for splittelsen, nemlig i 1922, så er det grunn til å understreke at Grepp ikke var noen Tranmæl. Han hadde et visst grep på marxismen, og i motsetning til Tranmæl forrådte han aldri arbeider-

klassen. Det var særlig etter hans død at motsigelsene spisset seg til foran partilandsmøtet i 1923.

HVORFOR DNA IKKE KUNNE FORTSETTE SOM ET REVOLUSJONÆRT ARBEIDERPARTI

Kampen i 1918 som førte opposisjonen til makta i DNA og gjorde at partiet kunne stå fram som revolusjonært og til og med melde seg inn i Den Kommunistiske Internasjonale var mye av en palassrevolusjon.

Den revolusjonære linja seiret aldri i fagbevegelsens ledelse. Her var det de samme reformistene som styrte. Slik ble det øverste apparatet i arbeidernes masseorganisasjon et reservoar for reformismen – et bakland som reformismen kunne hente krefter fra for å vinne tilbake kontrollen over partiet.

Flere av lederne på den revolusjonære sida var svake revolusjonære. En slik type var Tranmæl. Han hadde aldri brutt med mye av reformistenes måte å tenke og arbeide på.

Når så medlemsmassen ikke var aktiv og skolert i den revolusjonære teorien kunne slike ledere få lett spill med å føre partiet på avveier. Egentlig tjener det den daværende medlemstokken til stor ære at et så stort antall av dem som det faktisk var, klarte å gjennomskue den borgerlige politikken som Tranmæl og hans folk la opp til.

I den politikken partiet hadde, var det også en blanding av gammelt og nytt. Kommunepolitikk som ikke endret seg noe særlig, pasifisme blandet med revolusjonære opprop og taler

DNA var det eneste partiet i Vesten der flertallet gikk med Komintern. Det kom av DNAs spesielle historie. Men nettopp denne spesielle historien gjorde at mange

motsigelser ble med over i partiet under den nye ledelsen – uløst. Motsigelsen mellom de to linjene var skarp og de kunne ikke forenes på lang sikt. Derfor måtte DNAs revolusjonære liv i den formen det hadde, bli kortvarig. DNA måtte forandre seg helt grunnleggende eller det måtte sprenges. Det ble det siste som skjedde.

DNA SPLITTES, NORGES KOMMUNISTISKE PARTI STIFTES

Det ville føre for langt å gå i detaljer om den striden som førte til at DNA ble splittet. I *formen* var den en kamp om partiets forhold til den Kommunistiske Internasjonale,¹⁰ som partiet hadde meldt seg inn i, i 1919. Det var rundt dette spørsmålet forslag og motforslag ble stilt og det var dette som ultøste bruddet. DNA har da også vært dyktige til å fortelle at motsigelsen gikk mellom dem som ville la seg diktere av Moskva og dem som ikke ville det. Denne tesen er så innbakt i norsk arbeiderbevegelse at mange SF'ere f. eks. i dag gjentar den helt ukritisk. DNAs ledelse, med den dyktige taktikeren Martin Tranmæl i spissen, la også stor vekt på at splittelsen med NKP i realiteten var en avskalling til høyre. For å understreke hvor revolusjonære de var ble deres nye ungdomsforbund kalt Venstrekommunistisk Ungdomsfylking.

Forholdet til Komintern var altså det kampen på overflaten og i formen dreide seg om. Og naturligvis var det et viktig spørsmål hvordan man skulle stille seg til den internasjonale kommunistiske bevegelsen. men *innholdet* gikk djupere. Det var et valg mellom to veier Arbeiderpartiet sto overfor i 1923. Det var valget mellom en revolusjonær vei og klasse-samarbeidets vei. Etter at Tranmællittene

seieret på landsmøtet i 1923 var det nemlig ikke lenger noen alvorlige hindringer på veien fram til »Det kongelige norske arbeiderparti», partiet som i arbeidernes navn skulle forvalte landet til monopolkapitalens og imperialismens beste i flere tiår. Motstand fantes det nok seinere også, men avgjørelsen ble truffet i 1923. I samtida var det få som skjønte at det var slik. Men harde realiteter har vist at når man først sviker arbeiderklassens sak, så finnes det ingen grenser for hvor djupt man kan synke.

Landsmøteflertallet i 1923 trådte ut av Komintern. Deres fremste representanter hadde aldri vært kommunister, og hadde bare fulgt med strømmen så lenge presset fra arbeidermassene var stort nok. De hadde erklært seg for revolusjon og proletarietets diktatur. Men de aksepterte det aldri som en del av sin tenkning og sin praksis. De forsøkte ikke å omdanne DNA fra det vasne partiet det var, med kollektivt tilslutta fagforeninger osv. til et stålsatt parti som kunne lede arbeiderklassen i Norge fram til makta. En rensing av partiet for opportunistiske elementer ville tatt fra de fraserevolusjonære deres trofaste høyreorienterte bakland, folk av typen Ole O. Lian, som hadde vært opportunist siden lenge før krigen. Dette visste naturligvis Tranmæl-fløya og de ønsket ingen rensing av partiet.

Selv om NKP ble opprettet etter en splittelse på Tranmæls premisser (»for eller mot utenlandsk diktat»), fikk partiet med seg en temmelig stor del av DNA: Ikke langt fra halvparten av landsmøte-delegatene, 14 av 28 stortingsmenn, 14 000 av 52 000 medlemmer, praktisk talt hele ungdomsforbundet, 11 av 40 aviser, mange faglige tillitsmenn.

En kan stille spørsmålsteget ved slagkraften og enheten i det partiet som ble

opprettet. Et bolsjevikparti¹¹ var det ikke. Den rensinga som DNA ikke foretok var heller ikke foretatt overfor det nye partiet, sjøl om mye grums falt bort.

Flere av forgrunnsfigurene ved partistiftelsen skulle vise seg å vende partiet ryggen få år etterpå. Av det første styret på 10 var minst 4 ute innen 5 år var gått, deriblant formannen, varaformannen og redaktøren for hovedorganet.

Mens DNA sto i Internasjonale og flertallet aksepterte Moskvatesene, splittet et mindretall av høyreorienterte sosialdemokrater ut og dannet Norges Sosialdemokratiske Arbeiderparti. Det var et prinsipielt opportunistisk parti og det inneholdt en god del av de folkene som i all sin tid hadde vært reformister. Da de igjen kunne slutte seg sammen med DNA i 1927 var det ikke fordi de hadde gått til venstre, men fordi DNA hadde gått til høyre.

TJUE- OG TRETTIÅRA I NORSK KLASSEKAMP

Etter jobbetid og dyrtid satte kriseåra inn. Bedrifter ble nedlagt (dvs. produktivkrefter ble ødelagt), kommunene kom i enorm gjeld, banker raste overende, lønnsnedslag ble tvunget gjennom flere ganger. Mellomkrigstida var harde år for norske arbeidere. En statistikk som gjør bildet mer rosenrødt for arbeiderne enn det i virkeligheten var viser at det i de seksten åra fra 1922 til 1938 bare skjedde en 18 % reallønnsøying. (Norsk fagbevegelse. s. 107) I samme periode økte produktiviteten i industri, bergverk og gassforsyning med nesten 100 %. Fra 53,5 poeng i 1922 til 100 poeng i 1938. (Historisk statistikk 1968, s. 112) Disse enkle tallene viser en voldsom økning av utbyttinga i denne perioden.

Arbeiderklassen førte mange bitre kamper mot dette. Vi har nevnt sjømannsstreika i 1921. I 1923 brøt den åtte måneder lange, ulovlige jernstreiken ut. Den rettet seg mot et opplegg til 5 % lønnsnedslag. Jern- og Metall og LO turde ikke støtte streiken offentlig, av redsel for erstatningskrav. Streiken bredte seg til havne- og transportarbeiderne. Etter lang kamp med bitre sammenstøt med streikebrytere og politi seiret jernarbeiderne og fikk 5 % lønnsstillegg.

I 1927 ble det vedtatt en ny voldgiftslov og attpåtil en tukthuslov som satte straff for å «forfølge» streikebrytere og henge dem ut offentlig.

Rudolf Nilsen skrev Svar:

»Ennå er en streikebryter fredløs niding, tross han nyter vern av selve Kongens

Råd.»

På grunn av arbeiderklassens motstand lyktes det aldri å håndheve loven.

Voldgiftsloven ble i praksis knust av bygningsarbeidernes ulovlige streik i 1928. De ble dømt til et kraftig lønnsnedslag og gikk til streik. Det var forbundet med straff å støtte dem, likevel ble støtten kraftig og arbeidskjøperne ble tvunget til forhandling. Det betydde at voldgiftsdommen i virkeligheten ble underkjent.

Verdenskrisa nådde Norge med full kraft i 1931 og arbeidsløsheten steg. NAF krevde lønnsnedslag, men arbeiderne nektet å bøye seg og krevde 7 timers dag uten lønnsnedslag. Dermed var kampen i gang. I april var nærmere 90 000 mann i lock-out. Da det så ble erklært sympati-streik var ca. 100 000 mann i konflikt.

Mange steder var det kamp mot streikebrytere. Hardest var det ved Hydros anlegg på Menstad. Streikende arbeidere fordrev politiet og tvang streikebryterne til å stanse arbeidet. Staten ved forsvars-

minister Vidkunn Quisling svarte med å sende krigsskip og gardister til å beskytte streikebryterne.

Kampen endte med et betydelig mindre lønnsnedslag enn det kapitalen hadde krevd.

I trettiåra raste det også en innbitt streikekamp på skogen, Randsfjordkonflikten som inneholdt mange konfrontasjoner mellom arbeidere og politi. Skogsarbeiderne var i enkelte tilfeller bevæpnet når de sto streikevakt.

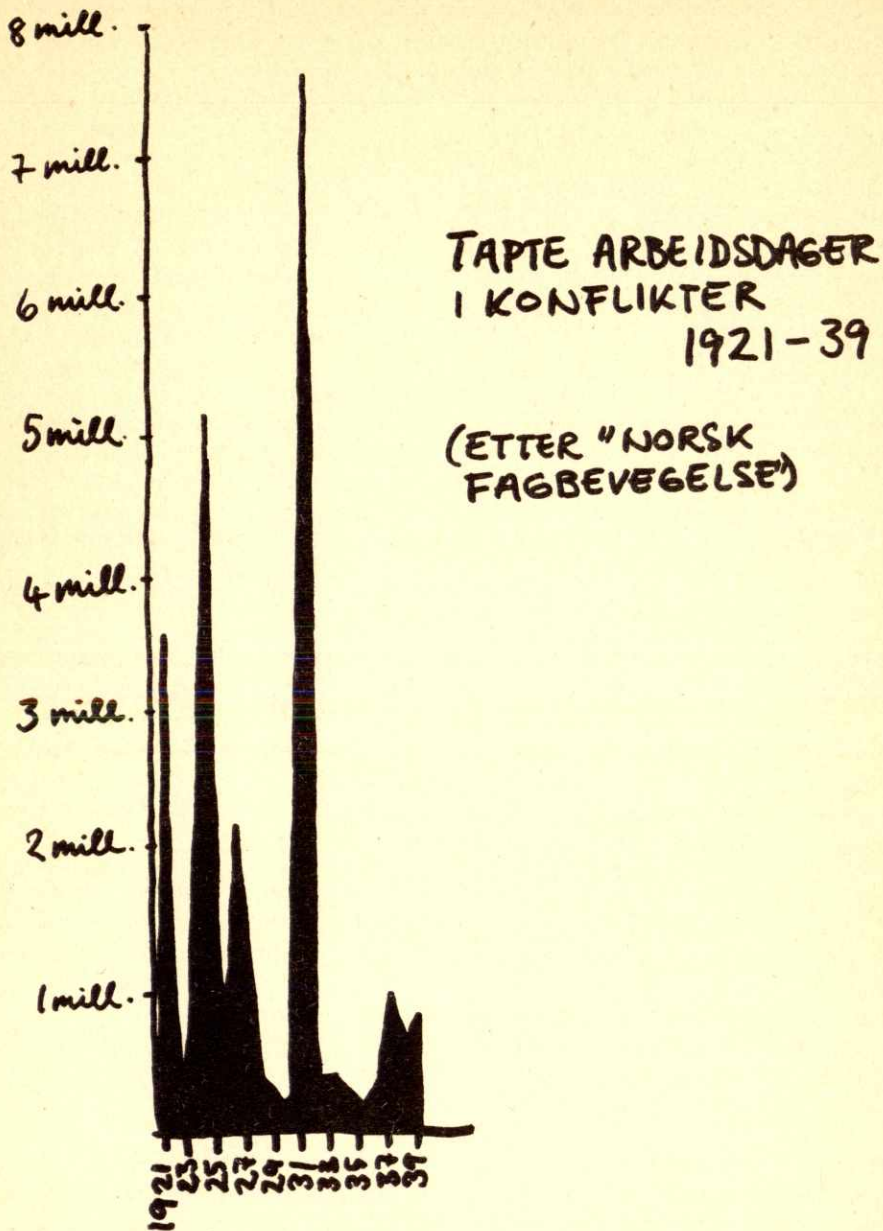
I 1934 ble det gjennomført svære demonstrasjoner og streiker mot en ny lov for knebling av arbeiderklassens kampmuligheter. Demonstrasjonen i Oslo samlet 50 000. Kampen rettet seg også dels mot toppledelsen i DNA og LO som hadde vært med på å forberede loven. (Mer om dette seinere.)

Den viktigste politiske kampen i trettiåra ble likevel kampen mot fascismen og solidaritetsarbeidet for det spanske folket. De breie arbeidermassenes sympati var på republikkens side mot Franco. Det ble samlet inn penger og materiell. Illegalt ble det også sendt våpen og annet krigsutstyr, samt rekruttert frivillige soldater for republikken.

Mellomkrigstida var ei tid med harde vilkår og kamper. Arbeiderklassen førte disse kampene, men den var svekket av to faktorer: For det første sosialdemokratiets åpne forræderi og for det andre at det partiet som skulle være fortroppen, NKP, ikke var sterkt nok, verken politiske eller organisatorisk.

SOSIALDEMOKRATIETS FORRÆDERI

Under streikekampene i 20-åra trådte ikke DNA-ledelsen ut mot dem. Men de var ofte svært lunkne og dersom de kunne det skjulte de seg bak hensynet til organi-

sjasjonen i forbindelse med ulovlige konflikter. Med ledere som Tranmæl klarte de å føre en stø kurs mot høyre og samtidig fange opp arbeidere med venstreorienterte ideer. Slik gravde de grunnen under føttene på NKP.

På det rikspolitiske området slo oppor-tunismen ut i blomst. Av partisjåvinistiske hensyn gikk DNA-ledelsen mot ethvert forslag om enhetsfront fra NKP sin side. Det som kunne styrke arbeiderklassen var ikke ønskelig dersom det ikke styrket DNA. Da muligheten bød seg var DNA heller ikke seine med å danne regjering i 1928. Hornsrudregjeringa var en mindretallsregjering og ble tvunget til å gå av etter at kapitalen hadde innledet kapital-flukt. Et godt eksempel på hva kapitalen kan gjøre når selv moderate sosialister blir sterke i parlamentet. Hornsrudds til-tredelseserklæring oser av dårlig samvittig-het. Den understreker at riktignok er sosialismen målet for DNA, men den sier seg klar over »at øyeblikkets maktforhold står hindrende i veien for en dyptgående sosial omdannelse». Regjeringa erklærer at den ville »forberede overgangen til et sosialistisk samfunn». Hva disse forberedelsene besto i som kunne legge et slikt grunnlag, var heller uklart.

Under storkonflikten i 1931 var DNA og LO-ledelsen høyst uvillig med på ferden. LO-kongressen måtte presse ledelsen til å holde fast på kravet om 7-timers dag uten lønnsreduksjon. Det var også markert opposisjon på spørsmålet om hvordan kampen skulle føres.

I 1930 hadde DNA på sitt landsmøte slått om seg med en del revolusjonære fraser. Hvor dypt det stakk får man inntrykk av når man leser vedtakene fra landsmøtet i 33. Her munnet erklæringen ut i parolen: Flertallet og regjerings-makten til Arbeiderpartiet! På tranmælsk

vis ble det sagt at »de gamle statsorganer er utilstrekkelige» »På arbeidslivets grunn må derfor arbeidere, bønder og fiskere i forening skape de økonomiske og forfatningsmessige organer som svarer til den nye tid». I Tranmæls tolkning betydde dette en »rådsforfatning» (Merk sym-bolene som forer tanken til Oktober-revolusjonens Sovjet). I virkeligheten betydde det ingen ting annet enn tomme ord. »På arbeidslivets grunn» er en floskel som ikke sier det døytt om hvilken klasse som skal ha makta. Enda klarere skulle det bli to år seinere.

Som nevnt førte arbeiderklassen en kamp mot »kneblingsloven» i 1934. I den komiteen som forberedte loven satt ingen ringere enn LOs formann, Halvard Olsen. Lovforslaget inneholdt tre hovedpunkter:

1. Meklingsmyndighetens rett til å »avverge konflikter»
2. Meklingsmannens rett til å slå sammen avstemninger, (og på den måten sikre det ønskete resultatet.)
3. Fagorganisasjonene skulle fratras retten til å avgjøre avstemningsmåten. Dessuten skulle en lav deltakelse bety at et desto større flertall måtte stemme *mot* for at forslaget skulle bli forkastet.

Etter de kraftige protestene stemte DNA-representantene for prinsippet i forslaget under behandlinga i stortinget. Og selv DNA-kilder må innrømme at høyrefolkene med god rett »kunne på-berope seg fagorganisasjonens høyeste ledelse som støtte for sitt standpunkt». (Sitert etter NKPs historie, bind 1, fra Oslo/Akershus samorg.s beretning i 1940.)

Etter valg og regjeringen Mowincels fall i 1935 fikk DNA regjeringsoppdraget ved et kriseforlik med Bondepartiet. (Partiet som satt i regjeringsposisjon under Men-stad.)

Slik formulerte regjeringa Nygaardsvold sine nærmeste oppgaver:

»Dens nærmeste og viktigste oppgaver blir da å fremme *samarbeid* og organisasjon innenfor næringslivet, verne om og søke bedret *lønnsomheten* i alt produktivt arbeid, støtte tiltak som kan skape nye arbeidsmuligheter og gjøre alt den kan for at flere og flere kan komme i arbeid.» (Etter E. Bull: Arbeiderklassen i norsk historie.) (Understrekningene har vi gjort.)

Legg merke til de to ordene vi har understreket: *samarbeid* og *lønnsomhet*. Det er to nøkkelord for å forstå DNAs politikk fra 1935 til i dag. Arbeiderklassen skulle samarbeide med kapitalen for å sikre dens lønnsomhet, slik at det i sin tur kunne dryppe litt på arbeiderklassen (i form av »nye arbeidsmuligheter»). Stopp opp litt og tenk over de ordene vi siterte av Marcus Thrane tidlig i heftet. En tilsvarende tanke ble av ham karakterisert som »overordentlig urimelig og taabelig» for »arbeidernes og kapitalisternes interesser står i en slik sterk modsetning» »at der ingen *sammenblanding* kan finde sted. »

Med regjeringserklæringa i 1935 hadde opportunisten løpt linen ut og stilt seg til disposisjon for kapitalen som administrator av det kapitalistiske samfunnet.

Med DNAs og Johan Nygaardsvolds hjelp ble arbeiderklassens kampkraft lagt i den tvangstrøya som heter hovedavtalen. Samarbeidet på toppen mellom NAF og LO utviklet seg til flere og flere områder.

I Spania-saka viste også sosialdemokratene sitt sanne ansikt, sjøl om de støttet republikken. De godtok nemlig den pakten som stormaktene med England i spissen langsomt kvalte republikken med – ikkeinnblandingspakten. Ifølge den skulle ingen regjering gripe inn på

noen side i krigen. Siden de tyske og italienske fascistene støttet Franco av hjertens lyst, var pakten egentlig rettet mot støtte til republikken. Sovjetunionen var republikkens mest trofaste støtte.

Mens NKP tidligere hadde en ganske sterk stilling i fagbevegelsen hadde DNA klart å erobre grunnen tilbake. Så ved utgangen av trettiåra sto ikke arbeiderklassen bare med et parti som hadde forrådt den, men til og med med et *sterkt* parti som hadde forrådt den, og som hadde et jemngrep over dens faglige organisasjoner.

HOVEDAVTALEN I 1935

Forspillet til Hovedavtalen av 1935 og sjølve avtalen er en studie i klasseforræderi fra DNA-ledelsens side, samtidig som norske arbeidere viste sin grunninnstilling ved å reise kamp mot forræderiet.

Den økonomiske krisa med økende arbeidsløshet, den fascistiske frammarsjen osv. gjorde situasjonen vanskelig for arbeiderklassen. Kapitalen som etter verdenskrigen var på defensiven var nå på offensiven. Blant de opportunistiske arbeiderlederne ble dette tolket slik at nå måtte kampen nedtrappes og arbeidet føres helt inn i parlamentariske organer. Utfra denne linja gikk LO med i en kommisjon som skulle finne fram til midler for å »sikre arbeidsfreden». Begrunnelsen overfor medlemmene var at man slik kunne forhindre enda verre lover.

En boikott-lov som forbød arbeiderne å boikotte kapitalister på bedrifter der det var streik ble vedtatt i 1933. Over hele landet krevde samorg.er og foreninger aksjon fra LO. Men sekretariatet vedtok et *påbud* om ikke å gjennomføre aksjoner, men i stedet gå inn i DNAs valgkamp. Tranmæl mante til kamp –

valgkamp. På grunn av påbudet ble aksjonene skrinlagt, unntatt i Sarpsborg hvor det var streik og demonstrasjon.

Et nytt skritt i retning høyre tok LO-ledelsen da den gikk inn i en kommisjon for å drøfte nye lovforslag som skulle regulere arbeidslivet. (Merk at begrunnelsen for den første gangen var å hindre lovforslag.)

Dette førte til forslag om avstemningsregler som ville gi større mulighet for meklingsmyndighetene til å holde konflikter nede (behandlet et sted i den første teksten). En massebevegelse reiste seg. Sauda krevde streik. Det ble holdt kampkonferanse i Skien. Kjempe-demonstrasjon i Oslo. Høsten -34 falt LO-sekretariatet for et mistillitsforslag på kongressen.

Men klasseforræderne med slike folk som Trygve Lie i spissen hadde ikke tapt for det. Lie hadde hatt hemmelige forhandlinger med NAFs direktør på forhånd og laget et forslag til avstemningsregler som stemte overens med NAFs syn. Dette ble lagt fram på LO-kongressens som LOs »ultimatum» til NAF!

I den hovedavtalen som så ble vedtatt i 1935 gikk det inn en hel rekke reaksjonære bestemmelser, som blant annet sa at det var uforenlig med tillitsmannsvervet å tilskynde til ulovlig konflikt og som krevde av tillitsmannen at han skulle samarbeide med bedriften osv. I den uravstemninga som godtok avtalen deltok bare 25 % av de fagorganiserte.

(Kilde: J. Seim. Hvordan hovedavtalen av 1935 ble til.)

NKP – VAR DET NOEN GANG ET VIRKELIG KOMMUNISTISK PARTI?

Etter splittelsen i 1923 og fram til verdenskrigen var NKP uten tvil det partiet som representerte arbeiderklassen. Men sine svakheter – de var ikke få – var det dette partiet som representerte den revolusjonære linja i arbeiderbevegelsen i denne tida. Uten tvil var også store deler av medlemmene oppriktige kommunister.

Men hvis det var slik, hvorfor stiller vi da det spørsmålet som står i overskriften?

Jo, for det holder ikke bare at et parti er *arbeiderklassens* parti, at det er *revolusjonært* eller at mange medlemmer er *kommunister*, dersom ikke *partiet kollektivt fungerer* som et kommunistisk parti.

DNA var i 90-åra utvilsomt arbeiderklassens parti, men det var ikke kommunistisk av den grunn, partiet var revolusjonært i 1919. DNA ble ikke med dette noe kommunistisk parti. Enkeltvis kan medlemmer godt være kommunister, slik som medlemmer i titusentall opplagt var i Sovjet-unionsens kommunistiske parti etter Krustsjovs¹² kupp i midten av femti-åra. Det hjalp bare så lite, så lenge *partiet* opphørte som et kommunistisk parti.

Derfor må vi se på NKP fra 1923 til 1940 også under den synsvinkelen: Fungerte partiet kollektivt som et kommunistisk parti?

Dette er dessverre en så krevende problemstilling at den ikke kan behandles tilfredstillende som et avsnitt i en grunn-sirkel. Men vi kan nevne hva vi ville lete etter dersom vi skulle gjøre en slik undersøkelse.

En meget viktig ting som vi må stille spørsmålsteget ved er *NKPs indre liv* i denne tida. Ble det fostret kommunistiske grunnorganisasjoner med en levende poli-

tisk kamp, eller var det indre partilivet svakt?

En annen sak er en så sentral ting som en *konkret analyse av klasseforhold og politikk i Norge*. Var NKP i stand til å utforme et revolusjonært program for den norske arbeiderklassen som tok de særegne norske forholda i betraktning, eller hadde partiet et skjema som var hentet fra utlandet?

Et tredje spørsmål er *partiets skolering*. Ble det drevet et skoleringsarbeid som kunne sette medlemmene i stand til å løse flere og flere problemer sjølstendig, eller var skoleringa formell og begrenset til noen få?

En fjerde sak som henger sammen med de foregående og som stiller seg spesielt skarpt i samband med partiets holdning i 1940:

Hadde partiet evne til å *analysere en helt ny situasjon grundig og handle ut fra det*, eller ble det lamslått og uten evne til å handle?

Hvilket forhold hadde NKP til *illegallitet*? er et femte spørsmål vi kan reise oss ut fra at tyskernes arrestasjoner rammet så mye av partiets apparat. Var partiet forberedt på revolusjon i praksis, eller var det ikke?

Et sjette spørsmål er: hvordan var *partiets forhold til opportuniste i egne rekker*? Ble anti-kommunistiske elementer drevet ut av partiet eller fikk de sitte som medlemmer? Ble det benyttet overdreven kamp mot folk som kunne korrigeres eller fantes det ikke slike feil?

Et sjuende er *partiets forhold til kritikk og sjølkritikk*. Hvor systematisk og omfattende ble denne marxistiske metoden til å peke ut og korrigere feil benyttet i partiet?

Noen detaljerte konklusjoner på disse spørsmålene kan vi altså ikke legge fram

her og nå. Men materiale som ennå ikke er systematisert peker i retning av at NKP ikke fylte de kravene en må stille til et virkelig kommunistisk parti. Skal en peke på en svakhet som synes ganske opplagt for NKP i denne perioden og for øvrig mange liknende partier i andre land, er partiets svakhet når det gjaldt å gjøre en egen analyse. Partiet evnet ikke å forene det allmenne ved marxismen-leninismen, det man kunne lære av andre folks revolusjoner, spesielt oktoberrevolusjonen, med de konkrete forholda i Norge. Stundom var det en direkte kopiering av utenlandske analyser uten spor av egen tillemping.

En del opportuniste i våre dager, revisjonister og trotskister og andre, forsøker å gjøre denne svakheten til en feil som i første rekke skyldtes Sovjetunionen og Stalin. »Stalin dikterte,» sier de. »Stalin hadde en feil analyse,» sier de.

Dette er ikke bare løgn, det avslører også en fullstendig manglende forståelse for kommunistenes rolle i det enkelte land. Aldri på noe tidspunkt kan kommunistene vente å få sin politiske linje servert fra utlandet. De, som burde kjenne forholda, plikter sjøl å skape sin egen politikk i tilknytning til de arbeidende massene i sitt eget land. Det gjorde Lenin og Stalin, det gjorde Ho Chi Minh,¹³ det gjør Mao Tsetung og Enver Hoxha.¹⁴ Slike ledere kunne aldri vært skapt av partier som kopierte andre. Den som kopierer er sjøl ansvarlig hvis kopien ikke passer til det lokale terrenget. Det betyr på ingen måte at en har rett til å fraskrive seg det som gjelder allment som prinsipper. Men det betyr at en må evne å legge opp en taktikk og strategi som er spesielt utformet til å praktisere disse prinsippene i sitt eget land.

Derfor kan ikke f. eks. NKPs svakheter

på dette området i den perioden vi snakker om tilskrives noen annen enn NKP sjøl.

NKP I KLASSEKAMPEN I TJUE- OG TRETTIÅRA

Til tross for de svakhetene vi har trukket fram ovenfor må vi kunne slå fast: NKP stod i denne perioden for en ærlig vilje til å tjene arbeiderklassen og folket og til å videreføre den revolusjonære retningen i arbeiderbevegelsen.

I stor utstrekning klarte det også å gjennomføre dette i praksis.

NKP var et helt tiår i stand til å lede store streikekamper, og kjempet under den spanske borgerkrigen hederlig mot fascismen.

Allerede i 1923–24 ledet partiet *jernstreiken*. Det var kommunister i jernarbeidernes aksjonskomite som sikret ledelsen i en vanskelig kamp. (Det er for øvrig også NKP-medlemmer i Jern- og Metalls ledelse som sto for en sosialdemokratisk linje og som seinere forlot partiet.)

Under kampene på *skogen* i 20-åra (Julussa) og i 30-åra, (Randsfjordkonflikten) og i organiseringa av Skog- og Landarbeider-forbundet sto NKP i sentrum.

Blant de *arbeidsløse* (spesielt i Oslo) utførte NKP et bra arbeid, og oppnådde at de fikk like rettigheter på linje med andre innen fagbevegelsen. DNA hadde latt disse folka gå for lut og kaldt vann inntil de oppdaget at NKP hadde fått fottfeste blant dem.

Det var disse stedene og i tillegg en del *industristeder* (Rjukan og resten av Telemark, Sauda, Odda og Rogaland) som utgjorde NKPs bastioner i disse åra.

Men i løpet av trettiåra svant innflytelsen inn og partiet mistet i stor grad

totfestet på disse stedene. For en stor del må dette forklares ut fra den linja NKP hadde overfor DNA/LO, spesielt fra 1929 av. I 1929 la de opp til en »Revolusjonær Fagopposisjon». Å kjempe mot DNA/LO-toppens opportunistiske linje var helt påkrevet, men *metodene* NKP brukte førte til at de la seg til rette for hogg fra Tranmæl & Co. Tranmæl kunne kjøre ut voldsomt mot »dem som la opp til splittelse i fagbevegelsen». Stort sett kan en si at NKP *undervurderte* hvor tilknyttet de fagorganiserte var til sine vanlige ledere, dvs. Tranmæl & Co., og *overvurderte* hvor radikalisert de fagorganiserte var blitt. Politikken til NKP kunne derfor komme til å arte seg som slag i lufta og bombastiske erklæringer, isteden for å ta opp de spørsmåla som var mest brennende for arbeiderklassen i forbindelse med krisa. Når DNA framstilte sitt »kriseforlik» som det eneste riktige, erklærte NKP som sant var, at det var forræderi mot arbeiderklassen, men satte ikke opp noen politikk for hvordan arbeiderklassen skulle gå fram.

I 1931 sto NKP-medlemmer i spissen for en opposisjon mot LO-ledelsens linje i storkonflikten og førte den fram på fagkongressen med atskillig tyngde. Ledelsen i Menstad-slaget var også i NKPs hender. Utover i trettiåra ble det faglige arbeidet til NKP svakere og svakere sjøl om partiet markerer seg på LO-kongressen i 1934. De tidligere bastionene viser seg også svakere og svakere.

Medvirkende her var også Tranmæls dyktige opportuniste. (»Tranmælsvingen»: Fra et høyreorientert standpunkt samle opp revolusjonære arbeidere med »venstre»-fraser og føre dem i retning høyre.)

To saker står i sentrum for NKP i resten av tida før krigen: Spania og samlings-

forhandlinger med DNA. Under borgerkrigen leverte partiet til tross for svekkelsen en hederlig innsats. Saka ble tatt opp i fagforeningene og det ble rekruttert frivillige. Det deltok flere norske frivillige i kampen mot fascismen i Spania enn det deltok i Finnlandskrigen, enda rekrutteringa til den siste foregikk nærmest offisielt med støtte av borgerpressa, forsvaret osv.

Samlingsforhandlingene foregikk 1936–38. For NKP var det spørsmålet om å gjøre et agitatorisk poeng av DNAs »radikale fortid» mot de sittende opportunistiske lederne. DNA hadde f. eks. enda på programmet sitt proletariats diktatur og revolusjonen.

Man oppnådde forhandlingskontakt på toppplanet. Men forutsetningene for at denne kontakten kunne bli utviklet til *aksjonsenhet* mellom medlemmene på *grunnplanet*, og dermed kunne bli noe mer, var aldri til stede.

NKP UNDER OG ETTER KRIGEN

NKPs rolle under krigen er et felt som langt fra er klarlagt nok. Vi skal her nøye oss med å trekke fram de viktigste punktene.

Den gamle ledelsen i partiet tok grunnleggende feil i og med at den stilte seg nøytral til engelsk eller tysk imperialismen også *etter at Norge var okkupert* 9. april. Nettopp her kom den manglende evnen til å *analysere en ny situasjon* og handle ut i fra det, til syne. Men mange av NKPs sunne kadre reagerte på denne politikken og tok opp kampen mot tyskerne fra første dag av. NKPs innsats i det som ble kalt den »aktive motstandslinja» under krigen utgjør et av de mest heroiske avsnitt i partiets historie.

Den gamle ledelsen ble likvidert av

tyskerne i 1940/41. I det tomrommet som oppstod dukket *Peder Furubotn* opp og tilrev seg ledelsen. Han var et typisk uttrykk for den moderne revisjonismen og gjorde ingenting for å utvikle NKP til å bli et virkelig kommunistisk parti. Men ved at han stilte parolen om »nasjonal front mot fascismen» – som også kom til å bli Kominterns parole fram til 1943, da den ble oppløst – styrket hans linje oppslutningen om NKP fram til slutten av krigen. Han gikk inn for å »forene alle krefter som lar seg forene» mot fascismen.

Under krigen viste det norske folket sin kampvilje og store grupper gikk mot venstre. Dette viste seg bl. a. i oppslutninga om NKP etter krigen. Folk oppfattet NKP som revolusjonært, men partiet viste seg ikke å være verdig denne tilliten.

Det fortsatte uten videre frontpolitikken med borgerskapet, sjøl om situasjonen nå var en annen, og forfalt til en klassefreds-politikk under nasjonal kappe. Det forfektet standpunktet om »fredelig overgang»¹⁵ osv. Det var Furubotn som ledet denne politikken og i en lang periode møtte han heller ikke noen virkelig motstand innen partiet.

Først i 1949 slo motsigelsene mellom Furubotn og hans klikk og de brede lag av medlemsmassen ut i et oppgjør som førte til at Furubotn og medarbeiderne hans ble ekskludert.

Men oppgjøret kom i stor utstrekning til å bli et oppgjør mellom *personer*, ikke mellom to forskjellige politiske linjer. Oppgjøret førte ikke til at partiet tok alvorligere på å utvikle det indre livet og styrke skoloringa. Stort sett foregikk politikken på møter hvor folk fikk høre på *foredrag* av lederne.

Oppgjøret med Furubotn uttrykker likevel medlemmenes ærlige *vilje* til å ta

et oppgjør med den revisjonistiske linja til Furubotn som hadde ført til at partiet hadde mistet mye av sin oppslutning. De maktet imidlertid ikke å hindre at andre representanter for revisjonismen snart kom inn i ledelsen. Dette gjaldt først og fremst Emil Løvlien som kunne befeste makta si utover i femtiåra.

KLASSEKAMPEN ETTER KRIGEN OG I FEMTI-ÅRA.

»Det er tider da det i løpet av 20 år ikke skjer mer enn det som skjer på en dag under klassekampens mest intense faser.»

Lenin

I forhold til verden for øvrig skjedde det lite i Norge de første årene etter krigen. Vi har tidligere pekt på hva slags forfatning NKP var i. Mens kommunistpartiene i Kina og Albania nettopp i denne perioden greide å utvikle bevegelsen fra krigen for nasjonal frigjøring over i en bevegelse for fullstendig løsrivelse fra det imperialistiske systemet, og for sosial revolusjon, opplevde Norge å bli fast tilknyttet USA-imperialismen.

Under krigen foregikk det en sprangartet utvikling når det gjaldt integrasjonen mellom sosialdemokratiet og monopolkapitalen. Denne utviklinga fortsatte etter krigen: LO-byråkratiet er langt på vei sammensmeltet med statsapparatet og arbeidskjøpernes organisasjoner gjennom deltakelse i statlige utvalg og råd. Folkelige organisasjoner og presse er gjort økonomisk avhengig av statsmidler.

Femti-åra var USA-imperialismens gullalder. Med DNA som støttespiller greide USA-imperialismen å gjennomføre det ene slaget etter det andre mot det norske

folket: Marshall-hjelpa, NATO-innlemminga 1949, Unntakslovene 1950.

Ved utbruddet av Korea-krigen i 1950 utviklet USA-imperialismens og monopolborgerskapets offensiv seg til et bredt og omfattende reaksjonært stormløp for å slå ned alt som fantes av demokratiske og anti-imperialistiske krefter. Spydodden i den norske McCarthyismen var ledelsen i sosialdemokratiet. Hets, forfølgelse og utrenskninger – ikke minst innen fagbevegelsen – ble regelen i disse åra. Det politiske bevissthetsnivået i folket ble satt kraftig tilbake.

Et klart uttrykk for dette er at det aldri fantes noe i retning en solidaritetsbevegelse for det koreanske folkets kamp, slik det i trettiåra hadde vært for Spania, og slik det er i dag for Vietnam.

I 1953 oppsto bladet Orientering som talerør for en anti-imperialistisk politikk – vesentlig rettet mot norsk medlemskap i NATO – og for forsvaret av de demokratiske rettighetene. Kretsen rundt bladet hadde sin forankring i en nokså løst sammenføyd gruppe av venstreopposisjonelle DNA-medlemmer, vesentlig intellektuelle. Kretsen var preget av småborgerlig ideologi og forfektet et uklart »tredje alternativ mellom kapitalisme og kommunisme.

Bladet ble etter hvert et samlingspunkt for de mest bevisste ikke-kommunistiske anti-imperialister i og utenfor DNA. Orientering spilte en ledende rolle i å reise kampen mot atomvåpen på norsk jord og bidro til å utløse den første anti-imperialistiske massebevegelse i Norge på 10 år, kampanjen mot atomvåpen i 1960/61.

Dannelsen av SF (1961) var først og fremst et organisatorisk brudd med DNA, ikke noe politisk brudd med sosialdemokratiet. Politikken var overtatt fra Orienteringsgruppen, som også utgjorde kjernen i partiet både ideologisk og organisatorisk. »Politisk frihet, sosialisme og aktiv fredspolitikk uavhengig av maktblokkene», var SFs mål, het det i partiets stiftelseserklæring.

Innholdet av »fredspolitikken» var tve-tydig: På den ene sida innebar den kamp mot atomvåpen og norsk NATO-medlemskap, på den andre innebar den oppslutning om Sovjet-revisjonistenes parole om »fredelig sameksistens» som proklamerte kapitulasjon som hovedlinje for verdens undertrykte folk. »Sosialismen» innebar i hovedsak en gjenopp-takelse av DNAs politikk fra før 1949, men likevel med en del tendenser til å gå ut over denne ramma: Krav om demokrati i fagbevegelsen og motstand mot samordna lønnsoppgjør. Prinsippprogrammet fra 1962 er en merkelig blanding av borgerlig samfunnsvitenskap og klassisk reformisme, ispedd litt marxisme.

SF var bare et arbeiderparti forsåvidt som det hentet sin velgeropplutning i arbeiderklassen, og knyttet av ideologisk til en av hovedretningene i arbeiderbevegelsen, nemlig sosialdemokratiet. Partiets medlemsmasse talte få faglige kadrer, og partiet hadde ingen politikk på det faglige området.

NORSK ARBEIDERBEVEGELSE OG DENS FORHOLD TIL TEORIEN

Marcus Thrane hadde en god del av sine ideer fra de utopiske sosialistene på konti-

nettet. Han utviklet dem noe og parret dem med arbeiderbevegelsen. Det var hans store fortjeneste. Men han nådde aldri opp mot de vitenskapelige sosialistene Marx og Engels, som vi har pekt på tidligere.

Den revolusjonære retninga i DNA som tok over ledelsen av partiet i 1918 hadde et høyst blandet forhold til teorien. Tranmæl kjente, for å si det stygt, ikke til marxismen annet enn ved omtale. Bedre stelt var det vel med Kyrre Grepp. Men det var andre i partiet som hadde et bedre grep om marxismen. Derfor kan vi si at den andre revolusjonære arbeiderbevegelsen hadde marxismen. En annen sak er at de aldri gjennomførte noen gjennomgripende marxistisk kritikk av sine standpunkter, bl.a. i militærspørsmålet, i forholdet til opportunismen og i det nasjonale spørsmålet. De overså eller unnlot med vilje å se det småborgerlige i pasifismen, det arbeiderfiendtlige i en Ole O. Lian, osv.

Leninismen fikk aldri noen plass innen DNA. Særlig Lenins teorier om partiet var »den nye retninga» ute av stand til å gripe. Lenins linje med et disiplinert parti av arbeiderklassens fremste representanter passet ikke med deres oppfatning av et utvannet parti med passive og kollektivt tilsluttede medlemmer. Så var da også DNA ute av stand til å utnytte den skarpe krisa etter 1. verdenskrig og borgerskapets svakhet i en kamp for revolusjon. Revolusjon ble et ord som fikk plass i talene, men ikke i den praktiske politikken.

Det måtte en splittelse til i DNA for at det skulle oppstå et parti som tok marxismen-leninismen som utgangspunkt for arbeidet. Skoleringa i denne teorien,

analyser av den norske virkeligheten som kunne forene denne teorien med de norske massene var det lite av, og smått med. En kan si at Thranes anvendelse av den utopiske sosialismen tross alt var mer skapende for sin tid enn NKP noensinne maktet å anvende den langt mer framskredne teorien som de hadde kjennskap til. Likevel var dannelsen av NKP et langt skritt framover for den norske arbeiderklassen.

Vår egen bevegelse er ennå svært ung. Vår fordel framfor de tidligere revolusjonære bevegelsene er at marxismen-leninismen er blitt ytterligere utviklet i vår tid gjennom Mao Tsetungs tenkning. Mao Tsetung har løst spørsmålet om kampen mellom de to veiene i partiet, om hvordan klassekampen fortsetter under sosialismen, om den sovjetiske revisjonismen osv. Han har også gitt klarere sammenfatninger av den marxist-leninistiske filosofien – den dialektiske materialismen, som gjør den lettere tilgjengelig for et stort antall folk.

Den nye kommunistiske bevegelsen i Norge har fra starten av studert marxismen-leninismen-Mao Tsetungs tenkning. Den er i dag kommet dit at den gjennom studier og gjentatt praksis i klassekampen har begynt å forme en strategi og taktikk for den norske revolusjonen basert på den virkeligheten vi er omgitt med. Så utrolig det kan høres så viser de historiske kjensgjerningene at dette er noe ganske nytt i den norske arbeiderbevegelsen.

OPPSUMMERING: ARBEIDERKLASSEN TRENGER ET KOMMUNISTISK PARTI

»Denne organiseringa av proletarene til en klasse og dermed til politisk parti blir stadig vekk sprengt av konkurransen mellom arbeiderne sjøl. Men den oppstår alltid på nytt, sterkere, mer sammenveiset, mektigere.»

Det Kommunistiske Manifest 1848

Dette sitatet, som skriver seg fra den tida da Thrane dannet den første Arbeiderforening, er på en slående måte blitt bekreftet av den norske arbeiderbevegelsens historie. Legg merke til hvordan Marx og Engels her knytter to ting sammen, nemlig proletarenes organisering som klasse og deres organisering til politisk parti. Med en gang kan det se forvirrende ut. Alle vet at en klasse og et politisk parti ikke er det samme. Men hvis vi studerer det litt nærmere under lys av historien, så ser vi at det er en slik forbindelse.

Før Marcus Thrane var det nok en klasse av arbeidere i Norge, hvis vi ser på deres forhold til produksjonen. Men denne klassen fungerte ikke som en helhet. Den handlet ikke som *en* klasse, men som spredte grupper og enkeltpersoner som levde under de samme forholda. Med Thranitterbevegelsen ble denne massen av arbeidere og husmenn organisert som en klasse som handlet sammen på forskjellige steder i landet. Samtidig kan vi si at Arbeiderforeningene var arbeiderklassens parti, den mest bevisste delen av arbeiderne. Denne organiseringa av arbeiderne som klasse og parti ble sprengt – både av konkurransen mellom arbeidere med

opportunisten Abildgaard som negativt element – og av staten.

De gudfryktige arbeidersamfunnene som grodde opp i 70-åra var en organisering av arbeiderklassen, men under fremmede klassers ledelse, derfor ingen egentlig organisering som klasse. Jantzen og Fjørtoft kom aldri så langt at de organiserte noe parti. Deres bevegelse var et Kristiania-fenomen, og arbeiderklassen på landsbasis hadde derfor fortsatt ingen klasseorganisasjon. Derimot representerte de håndverkspregede fagforeningene i 80-åra en slik organisasjon i sin begynnelse. De samlet arbeiderne til kamp for særskilte klassespørsmål uavhengig av andre klasser og de skapte en organisasjon som på en og samme tid var den breieste klasseorganisasjonen og arbeidernes parti, nemlig DNA. Hvis vi kan snakke om en konkurranse mellom arbeiderne i denne perioden av den typen Marx og Engels snakker om, må det bli mellom håndverkerne og de ufaglærte arbeiderne. Vi har tidligere reist spørsmålet om de håndverkspregete fagforeningene i seg sjøl var en basis for opportuniste. Sikkert er det i alle fall at det oppsto et skille mellom to former for arbeiderbevegelse, en borgerlig og en virkelig arbeiderpolitikk. I tida som kom ble det viktigste samfunnsmessige grunnlaget for den borgerlige arbeiderpolitikken det tynne sjiktet av bestukne »arbeiderledere».

Med utgangspunkt i denne motsigelsen ble proletarenes organisering til klasse sprenget, men ikke tilintetgjort. Sjøl om borgerlige elementer mer og mer tok over ledelsen av fagbevegelsen, fungerte storstedelen av den som klasseorganer for arbeiderne. I tillegg fantes det et parti

som sto fram som arbeiderklassens politiske talsmann, nemlig NKP. Det fantes også andre ledd i hele det systemet vi kan kalle arbeidernes klasseorganisering, slik som f.eks. arbeideridretten.

Med NKP hadde arbeiderklassen, akkurat som Marx og Engels sier, fått en sterkere og mer sammensveiset organisasjon. Men ikke sterk og sammensveiset nok.

Etter krigen ble NKPs målsetning med å bli et kommunistisk parti fjernet. Revisjonismen fordervet partiet og fratok det evnen til å være et slikt parti.

I etterkrigstida sto derfor arbeiderklassen elendig rustet som klasse. Hele det sentrale og mye av det lokale fagforeningsapparatet, som betyr så mye for at arbeiderklassen skal kunne *handle* som klasse var blitt et redskap for monopolenes og imperialistenes interesser. Dessuten hadde ikke arbeiderklassen lenger noe politisk parti.

Helt knust var ikke klasseorganiseringa. På et lavt plan fungerte en del av fagbevegelsen og noen andre organisasjoner som klasseorganer. I økonomisk forstand utvikla arbeiderklassen seg også i denne perioden, men den var sterkt svekket ved at den hadde mistet så mye av det som kunne få den til å handle som klasse.

Den begynnende streikekampen, EEC-kampen, diverse aksjoner og komiteer som har vokst opp i -60 og særlig -70-åra har representert en ny bølge i arbeiderklassens organisering som klasse. Det fremste uttrykket for dette er at det nå er grunnlag for opprettelsen av arbeiderklassens kommunistiske parti. Det er det fremste uttrykket fordi det er det første som på årtier har stått fram med arbeider-

klassens langsiktige historiske oppgave, nemlig den sosialistiske revolusjon og proletariatets diktatur. Men det er ikke det eneste uttrykket for arbeiderklassens nye organisering til klasse. Det nye partiet vokser opp sammen med et oppkomme av nyorganisering av arbeiderklassen. Denne nyorganiseringa har i mange tilfeller preg av at arbeiderklassens egentlige masseorganisasjoner, fagforeningene, igjen stilles i klassekampens og ikke klasse-samarbeidets tjeneste. Men den har også preg av nye former, organisering i militærforlegningene, kvinneorganisering osv.

Når det finnes et berettiget håp om at arbeiderklassen denne gangen skal lykkes i å nå sitt mål uten å måtte gjennom en ny svart tid i stil med 50-åra, så er det fordi arbeiderklassen er blitt en lang rekke erfaringer rikere. De steinene som er byggematerialet i den nye muren er mer tilpasset formålet. Arbeideraristokratiets forræderi, McCarthyismen¹⁶ osv. har gitt arbeiderbevegelsen lærdommer som tidligere var vanskeligere å fatte. Det samme har de store revolusjonene som har funnet sted etter den 2. verdenskrig, spesielt den kinesiske, albanske og vietnamesiske. Det nye partiet som bygges kan tømres fastere fra grunnen enn noen gang tidligere. I stedet for som NKP å slite med enorme svakheter fra sosialdemokratiet, som partiet aldri ble kvitt, kan det nye partiet forme de viktigste prinsippene inn i grunnmuren på bygverket. At dette partiet kan lykkes i det de andre feilet i å gjøre, har ikke sammenheng med at nåtidens mennesker er så mye bedre, men at klassen som helhet står sterkere rustet. »Den oppstår alltid på

nytt, sterkere, mer sammensveiset, mektigere».

Det at den norske arbeiderklassen etter 120 år i kamp ennå ikke er herre i landet, men fortsatt lønsslaver, har først og fremst sammenheng med at det som skulle være fortroppen alltid har sviktet i det avgjørende øyeblikket. Det må ikke skje igjen!

Studiespørsmål:

1. Mao Tsetung sier at de politiske kampene i det revolusjonære partiet er en gjenspeiling av klassekampen i samfunnet. Diskuter denne påstanden ut fra norsk arbeiderbevegelses historie.
2. Lenin sier i «Hva må gjøres» at arbeiderklassen av seg sjøl bare kan oppnå fagforeningsbevissthet, sosialismen må tilføres arbeiderbevegelsen utenfra. Diskuter dette også på bakgrunn av historien.
3. Hva oppfatter dere som de viktigste svakhetene ved de tre tidligere revolusjonære bevegelsene i Norge? Enn den viktigste styrken? Er det noe vi alt nå kan gjøre for å hindre at den nye kommunistiske bevegelsen gjør de tidligere bevegelsenes feil opp igjen?

LITTERATURLISTE:

Hovedkilder:

E. Bull: Norsk fagbevegelse, Tiden
E. Bull: Arbeiderklassen i norsk historie, Tiden
Marcus Thrane: Arbeidere, foren dere, Pax
Norsk sosialisme i dokumenter, Pax
NKPs historie, bind 1, Ny Dag
Historisk statistikk 1968

Hjelpekilder:

Lenin: Imperialismen, kapitalismens høyeste stadium
Lenin: Imperialismen og sosialismens splittelse
Marx: Programkritikk, Ny Dag
Marx: Borgerkrigen i Frankrike
Olaus Fjærtoft: FRAM, Skrifter i utvalg. J. W. Eide Forlag
Per Sivle: Streik J. W. Eide
Magne Thorsen: Med Akersarbeiderne gjennom 70 år
J. Seim: Hvordan Hovedavtalen av 1935 ble til

FOTNOTER

(1) «Det Kommunistiske Manifest» ble forfattet av Karl Marx og Friedrich Engels som program for Kommunistenes Forbund. Det kom ut i 1848, det vil si rett før Februarrevolusjonen i Frankrike som ble etterfulgt av revolusjoner i mange land. Manifestet er et viktig klassisk verk som alltid har stått som en rettleiing til handling for kommunistene. Sjøl om mye har forandret seg siden den tid er det fortsatt mye å hente ved å studere Manifestet.

(2) Den første Internasjonale, eller Den Internasjonale Arbeiderassosiasjon ble grunnlagt av Karl Marx i 1864. Den besto av mange partier og organisasjoner og det var stadige kamper mellom Marx' kommunistiske linje og forskjellige småborgerlige linjer. Medlemmer av Internasjonalen deltok i ledelsen av Pariskommunen, og Internasjonalen var fryktet av borgerskapet over hele Europa. Internasjonalen ble oppløst i 1874.

(3) Filister – en transsynt spissborger.

(4) Pariskommunen. Under den tysk-franske

krigen i 1870–71 gjorde arbeidermassene og andre undertrykte opprør da den gamle staten var alvorlig svekket av krigen. Opprøret brøt ut 18. mars 1871. Fortroppen i opprøret var de væpnede arbeiderne. Kommunen var den makta de opprettet i byen. Der var hver tillitsmann på alle plan valgt og avsettelig når det skulle være. Ingen av Kommunens tillitsmenn skulle ha lønnsprivilegier. Det ble utstedt direktiv om at de arbeidende massenes gjeld skulle ettergis. Forrædernes eiendom skulle sosialiseres osv. Kommunen var kort sagt arbeiderklassens første statsmakt. Den rakk aldri å nå ut over de første sosiale tiltakene, fordi de var beleiret av fienden. Den franske overklassen fikk hjelp fra sin krigsmotstander Tyskland til å knuse Kommunen. I slutten av mai ble arbeidermakta druknet i blod, mens Paris' menn, kvinner og barn slost til siste barrikade.

(5) Sivles bok «Streik» er lettlest og god. Den er spennende samtidig som den gir et godt bilde av klassene i datidas Norge. Den kan kjøpes gjennom Oktoberbokhandlene.

(6) Kritikk av Gothaprogrammet. På kongressen i Gotha i 1875 møttes de to tyske arbeiderorganisasjonene som eksisterte den gangen for å danne et enhetlig parti. Den ene gruppering gjorde store teoretiske konsepsjoner til den mer opportunistiske gruppa. Resultatet ble et produkt som Marx ikke på noen måte ønsket å bli mistenkt for å stå bak. Kritikken plukker programmet fra hverandre. Marx påviser at det inneholder både direkte reaksjonære ting, sjølmotsigelser, meningsløsheter og tomt snakk. Marx' Kritikk er også et viktig marxistisk verk som stadig blir brukt i diskusjoner også i våre dager.

(7) Reformisme – en retning i arbeiderbevegelsen som tar sikte på å omdanne kapitalismen innenfra gjennom fredelige reformer slik at kapitalen til slutt mister makta. Etter et århundre med reformisme, og spesielt etter sosialdemokratiets fullstendige overgang til reformisme kan vi si at den aldri har ført til noe som helst av det den lover arbeiderklassen. Der hvor reformismen har dominert har kapitalistklassen styrket sin makt.

(8) Imperialisme – se studiemøte 3.

(9) Sjøvinisme – framheving av sin egen nasjon på bekostning av andre. Endel sosialister ble sjøvinister under 1. verdenskrig – de gikk inn for sitt eget borgerskaps røverkrig og ble dermed gisler for imperialistisk politikk. Sjøvinisme må skilles fra en revolusjonær nasjonal linje som både er internasjonalistisk og som forsvarer den nasjonale sjølråderetten mot imperialismen.

(10) Den Kommunistiske Internasjonale – Den 3. Internasjonale – Komintern ble dannet av Lenin etter den 2. internasjonales forræderi under verdenskrigen. Komintern var i prinsippet et verdensparti med de forskjellige partiene som seksjoner.

(11) Bolsjevikk – egentlig russisk for »flertalls-mann». Det kom av at de konsekvente revolusjonære hadde flertallet på det russiske sosialdemokratiets kongress i 1903. Bolsjevikk ble betegnelsen på de konsekvente kommunistene fra denne tida og oppover.

(12) Krustsjø – gjennomførte den revisjonistiske maktøvertakelsen i Sovjetunionen i midten av 50-åra. Til glede for verdensreaksjonen angrep han Stalin og proletariatets diktatur.

(13) Ho Chi-Minh, grunnlegger av Indokinas kommunistiske parti. Leder for Den Demokratiske Republikken Vietnam til sin død. Ho sto alltid mot revisjonisme og trotskisme og var en stor leder for det vietnamesiske folket.

(14) Enver Hoxha. Generalsekretær i Arbeidets Parti i Albania, leder for det albanske folket under den nasjonale frigjøringskrigen mot fascismen og seinere under bygginga av sosialismen.

(15) »Fredelig overgang» dvs. til sosialismen betyr en revisjonistisk avstandtaken fra lærdommene fra Pariskommunen, Oktoberrevolusjonen, den kinesiske revolusjonen, den albanske og andre revolusjoner. All erfaring viser at borgerskapet vil møte arbeiderklassens maktøvertakelse med vold. I de tilfelle hvor arbeiderklassen ikke har vært forberedt på dette har den blitt massakrert, slik det blant annet skjedde i Indonesia i 1965 da over en halv million kommunister og andre progressive ble drept. De revolusjonære ønsker ikke borgerkrig for enhver pris, om det sto til oss skulle revolusjonen bli fredelig, men hittil har borgerskapet valgt å møte revolusjonen med våpen.

(16) McCarthyisme – voldsom antikommunisme som gjennom USAs propagandamaskineri ble spredd over hele den kapitalistiske verden ved innledninga til 50-åra. Her i landet ble McCarthy-perioden innledet av Einar Gerhardsen i den beryktede Kråkerøy-talen, og CIA-agent og DNA-sekretær Haakon Lie.

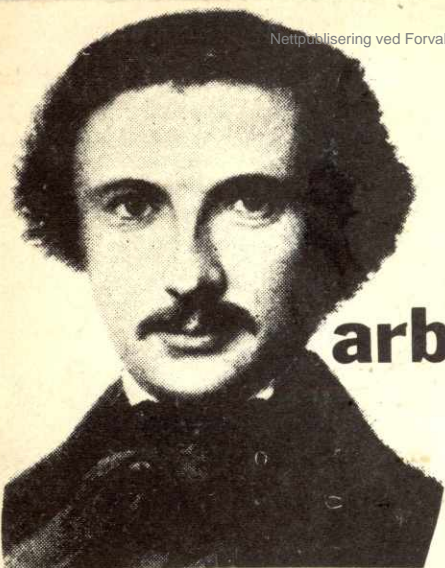
INNHALDSFORTEGNELSE

Hvorfor studere den norske arbeiderklassens historie?	s. 2
Forhistorie	s. 3
Arbeiderbevegelsen og kampen for et revolusjonært parti i Norge	s. 4
Marcus Thrane og Thranitterbevegelsen	s. 4
Splittelse i Thranitterbevegelsen	s. 7
År med stillstand	s. 7
En ny oppgang begynner	s. 7
Kampen for organisasjonsretten	s. 8
Utviklinga av arbeiderklassen i siste del av forrige århundre	s. 10
Arbeiderpartiet og Landsorganisasjonen dannes	s. 10
Oppportunisme mot radikalisme	s. 12
Klassekamp, politikk og samfunnsforhold i tida fram til 1. verdenskrig	s. 14
Syndikalismen, fagopposisjonen av 1911, ungdomsforbundet	s. 15
Verdenskrigen og imperialismen	s. 17
Klassekamp og forspilte muligheter i 1917–18	s. 19
Hammerfest»kommunen»	s. 22
Kyrre Grepp	s. 22
Hvorfor DNA ikke kunne fortsette som et revolusjonært arbeiderparti	s. 23
DNA splittes, Norges Kommunistiske parti stiftes	s. 23
Tjue- og trettiåra i norsk klassekamp	s. 24
Sosialdemokratiets forræderi	s. 25
Hovedavtalen i 1935	s. 28
NKP – var det noen gang et virkelig kommunistisk parti?	s. 29
NKP i klassekampen i tjue- og trettiåra	s. 30
NKP under og etter krigen	s. 32
Klassekampen etter krigen og i femti-åra	s. 33
Norsk arbeiderbevegelse og dens holdning til teorien	s. 34
Oppsummering: arbeiderklassen trenger et kommunistisk parti	s. 35
Studieopplegg	s. 37
Litteraturliste	s. 38
Fotnoter	s. 38

De neste sidene er begynnelsen og slutten på det samme heftets 3. opplag fra desember 1974.

Innmaten er den samme som 2. opplag foran her. (For ordens skyld: Forsida er handkolorert.)

3. opplag

akp(m-l)s studiesirkel

arbeiderbevegelsens historie og kampen for et revolusjonært parti

Møte 4

Oktober

1. opplag november 1972: 0—5000
2. opplag mai 1973: 5000—9000
3. opplag desember 1974: 9000—12000

Arbeidernes Kommunistparti (marxist-leninistene)s studiesirkel

4. møte:

Arbeiderbevegelsens historie og kampen for et revolusjonært parti

FORLAGET OKTOBER A/S – OSLO 1974

ISBN 82-7094-048-8

HVORFOR STUDERE DEN NORSKE ARBEIDERBEVEGELSENS HISTORIE?

Vi skal anvende teorien på norske forhold. Da bør vi også kjenne til de erfaringene som er gjort før, når det gjelder å forene sosialismen med den norske klassekampen.

Mao Tsetung gjorde narr av kinesiske kommunister som visste mer om det gamle Hellas enn om det gamle Kina. Vi norske kommunister har opp til nå egentlig hatt den samme svakheten: Mange av oss vet mer om arbeiderbevegelsens historie i Sovjet, Kina og Albania enn vi vet om dens historie i Norge.

Med dette lille heftet begynner vi å rette på det.

Heftet er skrevet i en fart. Uten tvil har det svakheter. Det er mye vi ikke kjenner til, og kanskje også enkelte ting vi vurderer feil. Men skal vi vente med studiene av den grunn? Vi kan ikke gå med på det. Bedre et foreløpig materiale nå, enn intet materiale i det hele tatt. Den kritikken vi regner med skal komme fram under studiene, mener vi vil skape det beste grunnlaget for en forbedret framstilling i neste omgang.

AKP(m-l)s STUDIESIRKEL, MØTE 4

I dette heftet finner du materiale og studieopplegg til det 4. møtet i studiesirkelen til AKP(m-l).

Heftet er en kortfattet innføring i den norske arbeiderklassens historie og kan godt leses uavhengig av de andre heftene i studiesirkelen.

Studieopplegg og materiale til møte 1–3 finner du i et eget hefte – „AKP(m-l)s studiesirkel, Hvorfor studere, klasser i Norge, Imperialismen“. Til møte 5–8, de siste møtene, er det et eget studieopplegg. Materialet til disse siste møtene er i hovedsak boka „Arbeidernes Kommunistparti(m-l). Program og vedtekter frå 1. landsmøte“ (Partiboka)

Pris kr. 5.–

ISBN 82-7094-048-8

